

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота

Освітній ступінь – магістр

на тему

СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ДО ДОТРИМАННЯ
ПРАВ ЛГБТ ЛЮДЕЙ

Виконала студентка:

Шевченко Олена Олегівна

Наукова керівниця:

кандидатка соціологічних наук,
доцентка

Марценюк Тамара Олегівна

Рецензент: Осипчук Анна

Дмитрівна

Кваліфікаційна робота захищена з
оцінкою «_____»

Секретар ЕК: _____

«__» _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛГБТ ЛЮДЕЙ	6
1.1. Історичні, нормативно-правові та соціальні аспекти формування політичного виміру ЛГБТ руху у світі	6
1.2. Підходи політичних рухів та партій до реалізації прав ЛГБТ людей в контексті міжнародного досвіду	17
1.3. Радянський та український та досвід у реалізації прав ЛГБТ людей політичними партіями	26
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛГБТ ЛЮДЕЙ	34
2.1. Методологія вивчення ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей	34
2.2. Ставлення політичних партій України та політиків до дотримання прав ЛГБТ людей	42
2.3. Чинники формування ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей	47
2.3.1. Особистий досвід політиків у формуванні ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей	51
2.3.2. Офіційна позиція політичних партій України щодо дотримання прав ЛГБТ людей	54
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТОК А. <i>Таблиця 1.</i> Результати контент-аналізу	79
ДОДАТОК Б. <i>Таблиця 2.</i> Операціоналізація понять контент-аналізу та їх кодування	80
ДОДАТОК В. Гайд для проведення інтерв'ю	81
ДОДАТОК Г. Транскрипти проведених інтерв'ю	83
ДОДАТОК Д. <i>Таблиця 3.</i> Кодування інтерв'ю	97

ВСТУП

Походження сучасної демократії в західному світі проходило низку різних етапів і завжди мало виключаючий характер. Так звані групи меншин почали класифікуватися як неповноцінні. Ці групи виключали всіх, хто не були чоловіками, гетеросексуалами, білими, аристократами.

Певні відмінні риси віддаляли представників меншин від реалізації громадянських прав та політичної участі. Історично дана дискримінація спершу широко оскаржувалася жінками, які протягом багатьох років не були визнані такими, що повинні мати можливість для реалізації політичних прав та політичного представництва, незважаючи на те, що вони становили більшість населення у відсотковому відношенні. Проте, навіть незважаючи на те, що жінки отримали рівні політичні та громадянські права з чоловіками, ситуація виключення та нерівності залишається актуальною і надалі.

Боротьба ЛГБТ (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендери – акронім) спільноти за права була тісно пов'язана з визвольною боротьбою жінок та фемінізмом, адже вона ґрунтується на зміні уявлень про традиційно приписані гендерні ролі та гендерні уявлення щодо біологічних статей та їхні ролі у суспільстві відповідно. Закони, круглі столи та рекомендації щодо найвищих стратегічних політичних сфер звернули увагу на це вираження нерівності, починаючи з гендерної нерівності і продовжуючи структурною та інституціоналізаційною нерівністю у суспільстві щодо різних меншин. У деяких західних культурах прийняття традиційних гендерних ролей вже є дедалі меншим, проте патріархальний вплив все ще залишається значимим і на політичному рівні, де різноманітність не виглядає як додана вартість демократії, а навпаки, як перешкода чи недосконалість для демократичних прав.

Протягом останніх років почав зміцнюватися вплив на політичні процеси в Україні з боку ЛГБТ спільноти та її союзників. Євроінтеграційні процеси в Україні безпосередньо пов'язані із актуалізацією у політичному просторі теми прав ЛГБТ людей та питань недискримінації. Водночас, неможливо ігнорувати

ті сили, які активно протистоять включенню ЛГБТ повістки до політичного, соціального та громадянського публічного дискурсу в Україні.

Ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей фактично стало індикатором їхньої ліберальної спрямованості та орієнтованості на проєвропейський вектор розвитку України. Таким чином, дослідження даної проблеми є актуальним в контексті сучасного соціально-політичного розвитку України. Також, на даний момент, в українській соціології представлено недостатньо досліджень, безпосередньо присвячених вивченню ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей. Наукова новизна даного дослідження полягає у використанні інтерсекційного підходу, який дозволяє виявити комплексний характер дії множинних механізмів нерівності та її перетини у різних сферах і між різними групами.

Проблема дослідження полягає в тому, що в соціологічних дослідженнях бракує аналітичної інформації щодо ставлення політичних партій України до прав ЛГБТ людей, яка є необхідною як для наукових досліджень, так і для прикладної соціології.

Об'єктом дослідження є політичні партії України, які присутні у Верховній Раді України останніх двох скликань (27 листопада 2014 – 29 серпня 2019 та поточне скликання, з 29 серпня 2019); *предметом* дослідження є ставлення політичних партій до прав ЛГБТ людей. *Мета роботи* – з'ясувати ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей.

Завданнями цієї роботи є:

1. Узагальнити теоретичні підходи до включення прав ЛГБТ людей у загальний політичний процес на прикладі світового досвіду.
2. Виявити теоретичні засади формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей.
3. Виокремити основні чинники формування ставлення політичних партій України до прав ЛГБТ людей.
4. Визначити ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей.

Теоретичні засади дослідження ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей ґрунтуються на: використанні інтерсекційного підходу для врахування різних чинників, які впливають на конструювання ставлення до ЛГБТ-спільноти та розгляду перетинів нерівності у різних сферах і між різними групами. Зокрема, у дослідженні було використано концепції американських дослідниць К. Креншоу (K. W. Crenshaw) П. Коллінз (P. H. Collins), які передбачають аналіз того, як пригноблення діє разом над продукуванням несправедливості у різних сферах – політичній, економічній та ідеологічній.

Також теоретичні засади дослідження ґрунтуються на аналізі нормативно-правового забезпечення прав людини у міжнародній практиці, підходів до включення прав ЛГБТ людей у загальний політичний процес та підходів до реалізації прав ЛГБТ людей політичними рухами та партіями.

У емпіричній частині роботи було використано метод напівструктурованих фокусованих інтерв'ю. Було проведено 11 інтерв'ю з представниками політичних партій, які присутні у Верховній Раді останніх 2х скликань (27 листопада 2014 – 29 серпня 2019 та поточне скликання, з 29 серпня 2019). Також було використано метод контент-аналізу.

Метод напівструктурованих фокусованих інтерв'ю є доцільним для вивчення поставленої проблеми, оскільки дозволяє отримати глибинну інформацію про ставлення респондентів, їх переконання та мотиви. Тактика фокусованих інтерв'ю направлена на поглиблення в окрему тему і передбачає конкретизацію суб'єктивних уявлень про предмет зацікавленості дослідника. Метод контент-аналізу дозволяє дослідити програмні документи політичних партій для виявлення ідеологічних поглядів, що стосуються ставлення до забезпечення прав ЛГБТ людей.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛГБТ ЛЮДЕЙ

1.1. Історичні, нормативно-правові та соціальні аспекти формування політичного виміру ЛГБТ руху у світі

Після завершення Другої світової війни людство було приголомшене її руйнівними наслідками, і це спонукало до переосмислення не тільки певних аспектів політичного устрою, а й цінності людського життя та можливостей з його захисту, що дало поштовх формуванню сучасної концепції прав людини. Водночас, коли період первинного післявоєнного відновлення передових держав поступився місцем періоду сталого розвитку, різні соціальні групи в них почали краще усвідомлювати своє нерівне становище в цих реаліях і вимагати його зміни.

Формування політичного виміру ЛГБТ руху безпосередньо пов'язане із загальним розвитком прав людини та його нормативно-правовими аспектами зокрема. Адже перехід до забезпечення прав ЛГБТ людей відбувався на основі загального розвитку нормативно-правового забезпечення прав людини (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1. Етапи формування політичного виміру ЛГБТ руху

Розвиток нормативно-правового забезпечення прав людини	Розвиток громадянських, соціальних рухів різноманітних меншин	
1948 р. – Загальна декларація прав людини.	Рухи за захист прав чорних людей у США (1950-ті – 1960-ті рр.)	1954 р., після низки протестів чорних учнів, Верховний Суд США визнав неконституційною расову сегрегацію в школах.
1949 р. – Рада Європи.		Ненасильницькі протести: пікети, сидячі протести, демонстрації за викорінення сегрегаційних «законів Джима Кроу» («Марш на Вашингтон», 1963 р.). Безпосередня взаємодія з владою: було прийнято Акт про громадянські права (1964 р.), Акт про права на голосування (1965 р.).
1959 р. – Європейський суд з прав людини.		Рух «Чорної Сили». Партія Чорних Пантер (1966 – 1982 рр.) – крайньо ліві позиції чорного націоналізму та революційного соціалізму.

1966 р. – Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права.	Феміністичний рух (особливо друга хвиля (1960-ті – 1990-ті рр.))	1966 р. – США, «Національна організація для жінок» (NOW), яку очолила Бетті Фрідан.
1966 р. – Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.		1967 р. – Нідерланди, публікація книги «Невдоволення жінок» Йоке Сміт, яка стала співзасновницею організації «Чоловіче та жіноче товариство».
1979 р. – Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.		1968 р. – Швеція, діяльність «Групи 8».
1979 р. – Міжамериканський суд з прав людини		1960-ті рр. – Розробка концепції інтерсекційності.
1986 р. – Африканська комісія з прав людини та громадянських прав.	Активізація громадянських рухів за права ЛГБТ людей	Гомофільські рухи (1950-ті – 1960-ті рр.): США, «Товариство Матташин», видання журналу «Опе»; 1956 р. – «Інститут гомофільних досліджень ONE». 1955 р. – лесбійська організація «Дочки Білітіс». 1966 р. – парасолькова «Північноамериканська конференція гомофільських організацій».
1988 р. – Азіатсько-Тихоокеанська декларація прав людини і народів		ЛГБТ організації у Європі: нідерландська СОС (1946, найстарша з нині існуючих ЛГБТ-організацій), данська Forbundet af 1948 (1948), шведська RFSL (1950), французька Arcadie (1954), британська Homosexual Law Reform Society (1958).
2009 р. – Міжурядова комісія з прав людини АСЕАН		1969 р. – радикалізація ЛГБТ руху, Стоунвольські бунти. Початок визвольного руху геїв та лесбійок.

Це пов'язано із тим, що метою політичної діяльності всіх демократичних сил є забезпечення максимально можливого в певних історичних, соціально-економічних і духовних умовах здійснення прав і свобод кожної людини (Мацькевич, 2014).

У зв'язку із цим, є важливим розгляд історичного перебігу розвитку прав людини, їхнього закріплення у міжнародних документах та розвитку правозахисних рухів, які сприяли політизації руху ЛГБТ людей за свої права.

Ще наприкінці Другої світової було закладено підвалини для створення всесвітньої Організації Об'єднаних Націй, яка мала стати ефективнішою наступницею Ліги Націй, що показала себе неспроможною в передвоєнні роки. В межах її початкової діяльності було розроблено та затверджено у 1948 році Загальну декларацію прав людини, яка по сьогоднішній день залишається найбільш універсальним та фундаментальним документом, керівним у врегулюванні питань щодо прав людини в усьому світі (The Universal Declaration of Human Rights, 1948). Попри те, що декларація не має для держав зобов'язального характеру, вона стала першою серед цілої низки документів та установ, що сформували сучасну міжнародну інфраструктуру з захисту прав людини і мають механізми прямого або непрямого впливу на їх дотримання в тому числі на політичному рівні.

Це, з одного боку, документи та структури тієї ж ООН, такі як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (прийняті у 1966, набули чинності у 1976 році), більш специфічні Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (прийнята у 1966, набула чинності у 1969), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (прийнята у 1979, набула чинності у 1981) тощо, та відповідні комітети (договірні органи), покликані стежити за їх дотриманням (Дубчак, 2019). З іншого боку, це регіональні правозахисні структури, такі як Рада Європи, заснована у 1949 році. В її межах на основі Європейської конвенції з прав людини з 1959 року діє Європейський суд з прав людини, що неодноразово не просто ставав останньою інстанцією для відновлення порушених прав, а й, у випадках порушення з боку держав, зобов'язував їх змінювати відповідні законодавчі акти.

В Америці аналогічну роль відіграє Міжамериканський суд з прав людини (1979 р.) – його юрисдикція поширюється на більшість латиноамериканських держав, тоді як у США і Канаді є достатньо розвинені внутрішні правозахисні механізми. В Африці з 1986 року діє Африканська комісія з прав людини та громадянських прав (Роговик, 2015).

В Азії відсутня єдина система захисту прав людини, офіційним міжнародним документом, в якому міститься основа азійського підходу в сфері захисту прав людини, є Азіатсько-Тихоокеанська декларація прав людини і народів, яка була прийнята у 1988 р. У 1967 р. було створено АСЕАН – міжнародну міжурядову субрегіональну організацію країн, розташованих в Південно-Східній Азії, проте своє остаточне оформлення вона отримала у 2007 р., коли було прийнято її статут. У 2009 р. було створено Міжурядову комісію з прав людини АСЕАН – структуру, на яку покладено функції сприяння розвитку прав людини, проте її діяльність досі має декларативний характер (Шуміло, 2018).

Окремим важливим аспектом розвитку прав людини також є поширення правозахисних рухів (див. табл. 1.1). У 50-ті роки 20 ст. почали зароджуватися різноманітні рухи за громадянські права. Так, у 1954 році, після низки протестів чорних учнів і судових справ, ініційованих Національною асоціацією зі сприяння людям кольору, Верховний Суд США визнав неконституційною расову сегрегацію в школах (*Brown v. Board of Education of Topeka*, 1954). Ця перемога надихнула на подальшу боротьбу за викорінення сегрегаційних «законів Джима Кроу» (*Jim Crow Laws*, 2018) що діяли на той час у низці південних штатів та проти расової дискримінації загалом. В цьому русі можна виокремити дві основні тенденції. Перша базувалася на принципово ненасильницьких формах протесту, такі як пікети, сидячі протести, демонстрації (наприклад, «Марш на Вашингтон» 1963 року), а також на безпосередній взаємодії з владою, насамперед з Конгресом та адміністрацією президента (на той час – Кеннеді та Джонсона). Цей підхід великою мірою пов'язаний з Мартіном Лютером Кінгом, який особисто доклав чимало зусиль до того, що зрештою у 1964 році було прийнято Акт про громадянські права (H.R. 7152 (88th), 1964), яким заборонялася дискримінація на ґрунті «раси, кольору, релігії, статі та національного походження». У 1965 році також було прийнято Акт про права на голосування (*Voting Rights Act*, 1965), що заборонив тести на письменність,

які часто застосовувалися насамперед до чорношкірих, щоб обмежувати їх можливості для голосування.

Однак, коли стало зрозуміло, що впровадження законодавства не завжди дає реальний ефект безпосередньо на місцевому рівні, це сприяло формуванню руху «Чорної сили», що схилився до методів прямої дії, в тому числі повстань. Його головною рушійною силою була Партія чорних пантер, що проіснувала з 1966 по 1982 рік і стояла на крайньо лівих позиціях чорного націоналізму та революційного соціалізму (The Black Panther Party, 2020). Її діяльність, зокрема, полягала в прямій озброєній протидії поліцейському насильству, і в період найбільшої активності у 70-х представництва партії налічувалися в 68 американських містах.

Політизація ЛГБТ руху також безпосередньо пов'язана із розвитком феміністичних рухів. Адже рух фемінізму у напрямку інтерсекційності, а також поетапне розширення вимог жінок сприяли активізації ЛГБТ руху та його політичних вимог.

Якщо перша хвиля фемінізму (кінець 19 ст. – початок 20 ст.) була пов'язана із подоланням законодавчих перешкод для здобуття рівності – таких як обмежене право на участь у виборчих процесах та право власності – то друга хвиля (1960-ті – 1990-ті рр.) розглядала гендерну нерівність більш системно, включно з такими аспектами як сім'я, робота, репродуктивні права, сексуальність (Women's rights movement). Поштовхом до неї стала післявоєнна гендерна політика, коли з бажанням державників відновити ріст населення після втрат на війні, жінок максимально заохочували до «традиційної» ролі домогосподарки та матері.

Безпосередньо ж початком другої хвилі вважається 1963 рік, адже тоді відбулося дві події, які слугували поштовхом до формування нових вимог феміністичного руху: випуск президентською комісією Кеннеді звіту про становище жінок в Америці (American women, 1963), у якому було проаналізовано різні сфери, у яких жінки зазнають нерівності; а також публікація книги Бетті Фрідан «Загадкова жіночність» (Friedan, 1963). Завдяки даним подіям проблему нерівності почали усвідомлювати все більше жінок, що

незабаром призвело до виникнення як громадських феміністичних організацій, так і жіночих груп у владних структурах – аж до створення в 1966 році «Національної організації для жінок» (NOW), яку очолила безпосередньо Бетті Фрідан (*Celebrating Our Presidents*).

Серед політичних досягнень другої хвилі фемінізму у Сполучених Штатах можна назвати закони про рівну оплату праці (1963) (*The Equal Pay Act, 1963*) та про громадянські права (1964) (*Title VII of the Civil Rights Act, 1964*), заборона дискримінації у сфері освіти (1974) (*The Equal Educational Opportunities Act, 1974*) та за ознакою вагітності (1978) (*The Pregnancy Discrimination Act, 1978*), визнання незаконним подружнього зґвалтування (з 70-х по 1993 у різних штатах) (*Spousal rape laws, 2004*), можливість розлучення без необхідності доводити провину когось із подружжя (*Bradford Wilcox, 2009*) тощо.

У Швеції друга хвиля фемінізму пов'язується із діяльністю «Групи 8», що була створена вісьмома жінками у Стокгольмі у 1968 році, але згодом виросла у велику організацію з відділеннями в багатьох регіонах країни. Серед вимог, які вона ставила до держави, були 6-годинний робочий день, рівна плата за рівну працю, збільшення кількості дитсадків (*Schmitz, 2011*).

У Нідерландах початком другої хвилі визначається публікація у 1967 році книги «Невдоволення жінок» феміністки Йоке Сміт, яка наступного року стала також співзасновницею організації «Чоловіче та жіноче товариство». На початку 70-х років вони проводили кампанії для привернення уваги до таких питань як важливість оплачуваної роботи для жінок, брак робіт з неповним робочим днем, становище незаміжніх матерів, становище дівчат у сфері освіти. Організація займалася лобіюванням відповідних питань, працюючи з урядом. У перші роки чоловіки активно брали участь у діяльності організації, та незабаром відбулася її радикалізація: з 1973 року її структура стала більш горизонтальною, без єдиної очільниці, а чоловіків було повністю виключено (*Archief Man Vrouw Maatschappij*).

Попри загальну значущість другої хвилі для розвитку прав жінок та прав людини загалом, одним із її недоліків було те, що жінки розглядалися в ній як

однорідна соціальна група, через що фактично у фокусі опинялися білі гетеросексуальні цисгендерні жінки середнього класу, а специфіка інших не враховувалася. Це породило численні суперечності і згодом – становлення у 80-х роках уже третьої хвилі, яка базувалася на інтерсекційному підході.

Концепція інтерсекційності почала формуватися у 1960-х роках завдяки розвитку радикального феміністського руху, який також характеризувався представленістю жінок різних рас. Термін інтерсекційність був запропонований американською вченою К. Креншоу у 1989 році (Crenshaw, 1989). Інтерсекційність у її трактуванні спрямовувалася безпосередньо на втручання у правові системи, які погіршували становище та робили вразливими небілих жінок. Попри те, що концепція Креншоу стосувалася більше тих груп жінок, які зазнають дискримінації на підставі їхньої раси, її часто почали використовувати для аналізу досвідів різних вразливих груп.

П. Коллінз, американська соціологиня та професорка, використовує концепцію інтерсекційності для аналізу того, як пригнічення діє разом над продукуванням несправедливості та додає концепцію «матриці домінування» до цієї формули (Collins, 2020). Матриця домінування висвітлює той факт, що нерівності є взаємозалежними та організованими. Незалежно від конкретних перетинів, структурні, дисциплінарні, гегемонні та міжособистісні сфери влади з'являються в різних формах пригнічення. Теоретичний аналіз П. Коллінз у праці «Чорна феміністична думка: знання, самосвідомість та політика розширення можливостей» демонструє, як пригноблення діє в різних сферах – політичній, економічній та ідеологічній (Collins, 2020).

Таким чином, сформульований і розроблений Креншоу термін «інтерсекційність» створив абсолютно нову аналітичну структуру, яка порушила традиційну тенденцію в рухах соціальної справедливості та критичного соціального теоретизування щодо розгляду раси і статі як взаємовиключних категорій досвіду й аналізу (Cooper, 2016).

Наступним чинником для політизації ЛГБТ руху стала безпосередня активізація громадянських рухів за права ЛГБТ людей (див. табл. 1.1). Їхню

боротьбу за рівність американські дослідники, а також безпосередньо представники ЛГБТ спільноти та ЗМІ пов'язують насамперед зі Стоунвольськими бунтами (Narro, 2010). Проте історично ця боротьба розпочиналася значно раніше, незабаром після закінчення Другої світової війни, і на той час ключову роль у ній відігравали так звані «гомофільські рухи». Вперше термін «гомофілія» був використаний у норвезькій мові у 1951 році у брошурі організації «Ліга 1948». У британській та американській англійській мові термін «гомофілія» використовувався переважно до кінця 1960-х років (Homophile. World Heritage Encyclopedia). Наразі даний термін не використовується в англійській науковій літературі, а вживається абревіатура ЛГБТ або термін «гомосексуальність».

Гомофільські рухи характеризувалися поміркованою позицією, яка полягала в тому, що гомосексуали мають досягти прийняття суспільством та інтеграції в нього, «справляючи на нього гарне враження», демонструючи йому свою добродішність та респектабельність.

У Сполучених Штатах однією з перших та найбільш помітною ЛГБТ організацією було «Товариство Матташин» (Mattachine Society). Одним із визначних досягнень її стала виграна судова справа у 1952 році, коли одного з засновників організації Дженнінгса арештували за «непристойну поведінку», до якої тоді прирівнювалися гомосексуальні стосунки, однак проведена публічна кампанія дозволила змінити думку суду. Показово, що головний ідеолог «Товариства Матташин» Гаррі Хей був членом комуністичної партії та намагався базувати організацію на ідеології марксизму (Charles, 2012). Проте, коли після перемоги в суді її популярність зросла та ряди почали ширитися, далеко не всім подобався ліворадикальний ухил. Тож зрештою у 1953 році керівництво організації змінилося, і нові лідери проголосили повну лояльність Сполученим Штатам та політику, засновану на відсутності конфронтації. З ініціативи «Товариства Матташин» розпочалося видання журналу «One» – першого у країні з гомосексуальної тематики, що розповсюджувався та продавався відкрито. Навколо нього було створено окрему організацію, а в 1956 році – також «Інститут гомофільних досліджень ONE», що проводив конференції

та випускав видання академічного характеру (ONE Magazine and its Readers, 2012).

Хоча й формально так не позиціонувалася, фактично «Товариство Матташин» було майже виключно чоловічою організацією. Тож у 1955 році в Сан-Франциско було створено окрему лесбійську організацію «Дочки Білітіс» (Daughters of Bilitis). Її діяльність зосереджувалася навколо видання журналу «Сходи» (Ladder) з метою допомагати лесбійкам краще зрозуміти самих себе, просвіщати суспільство загалом, брати участь у дослідженнях та пропонувати зміни до законодавства – як це зазначалося на обкладинці самого журналу (Galo M., 2007). Так само як і їх колеги-чоловіки, «Дочки Білітіс» були поміркованою організацією, яка прагнула шляхом респектабельності досягти асиміляції в гетеросексуальному суспільстві, не ставлячи під сумнів його норми.

У 60-х роках організація стала активніше позиціонувати себе як феміністична, а її засновниці в 1966 році увійшли до «Національної організації за жінок». Однак у ті часи, як уже зазначалося, мейнстримний фемінізм обережно ставився до питань сексуальної орієнтації, їх належність до феміністичної повістки піддавали сумніву. Президентка NOW Бетті Фрідан прямо виступала проти участі лесбійок у феміністському русі, називаючи їх «лавандовою загрозою» (Napikoski, 2019). Відповіддю на це стало створення у 1970 році лесбійської феміністичної ініціативи, яка в якості протесту використала сполучення «Лавандова загроза» як самоназву. Згодом, у 1971 році, NOW проголосила, що «право жінки на власну особу включає право на визначення та прояв її власної сексуальності» (Timeline of NOW's Work).

Ситуація із прийняттям трансгендерних жінок була складнішою як у феміністичному, так і в лесбійському русі. Так, у 1972 році, після того, як трансгендерну редакторку інформаційного листка «Сестри» Бет Елліот було звинувачено у сексуальних домаганнях, «Дочки Білітіс» більшістю голосів прийняли рішення проти включення в організацію будь-яких транс-жінок (1973: West Coast TERFs, 2013).

ЛГБТ рух у США досяг свого апогею у 1966 році, коли було створено парасолькову «Північноамериканську конференцію гомофільських організацій» (НАСНО). Вона проводила щорічні конференції, підтримувала місцеві організації в різних регіонах країни, проводила демонстрації та намагалася оспорювати гомофобні закони. Незабаром після остаточної радикалізації руху, спричиненої Стоунвольськими бунтами, ця організація припинила існування.

Схожі за сутністю ЛГБТ рухи розвивалися також і в післявоєнній Європі, даючи початок національним організаціям у різних країнах. Серед них – нідерландська СОС (1946, найстарша з нині існуючих ЛГБТ-організацій), данська Forbundet af 1948 (1948), шведська RFSL (1950), французька Arcadie (1954), британська Homosexual Law Reform Society (1958). Перші три з них існують і понині, значно розвинувшись і зазнавши багатьох змін з часів заснування.

Окремим важливим аспектом політизації ЛГБТ руху є його радикалізація. Однією з ключових постатей на шляху формування більш радикальної течії ЛГБТ руху став Френк Кемені. Він був викладачем на факультеті астрономії Джорджтаунського університету, доки у 1957 році його не звільнили фактично через гомосексуальну орієнтацію, що й навернуло його до гей-активізму. На початку 60-х, очоливши вашингтонське відділення «Товариства Матташин», Кемені організовував протестні акції та пікети державних установ та ООН, а в 1963 ініціював кампанію за скасування в Вашингтоні «законів проти содомії» та підготував відповідний законопроект, однак знадобилося ще 30 років, щоб його зрештою було прийнято. На відміну від інших ЛГБТ активістів, Кемені вважав, що гомосексуальність апріорі не є гіршою за гетеросексуальність, і, отже, вони не мають якось доводити більшості свою «хорошість», не мають для того розбиратися в причинах гомосексуальності, натомість мають виборювати рівні права так само, як інші дискриміновані меншини, як-от чорношкірі та євреї (Unger, 2007). Як квінтесенцію цієї думки, він створив гасло «Гей – це добре» (Gay is Good) за аналогією з «Чорний – це красиво» (Black is Beautiful).

У 1971 році Кемені став першим відкритим гомосексуалом, що висунув свою кандидатуру в Конгрес США – в якості представника без права голосу, – при цьому привернення уваги до нерівності гомосексуальних людей було частиною його виборчої кампанії (Boldt, 1971). Його не було обрано, та прямим наслідком кампанії стало створення «GLAA» (Gay and Lesbian Activists Alliance) у Вашингтоні, що займалася лобіюванням законодавчих ініціатив задля досягнення рівноправності, таких як скасування зазначених «законів проти содомії», просування закону про злочини через упередженість, домашніх партнерств та шлюбної рівності.

1969 рік, а саме Стоунвольські бунти, прийнято вважати початком визвольного руху геїв та лесбійок. Вони стали тією «точкою кипіння», за якою усвідомлення власного становища та власних прав переросло в небажання терпіти утиски, зокрема регулярні поліцейські рейди на гей-бари. Повстання проти такого рейду спалахнуло у Стоунволл-інн у Манхеттені і переросло у триденне силове протистояння з поліцією. Як наслідок, змінилася парадигма руху загалом: активісти вже не скромно просили про надання певних прав, а відкрито їх вимагали. Рух почав стрімко зростати кількісно; з'являлися нові організації, такі як «Фронт визволення геїв» (GLF), що переймав досвід та підтримував зв'язки з «Чорними Пантерами» та іншими рухами лівого крила. Вже наступного року в річницю Стоунвольського бунту проводилися гей-прайди як у кількох містах США, так і в Європі: в Лондоні, Парижі, Західному Берліні, Стокгольмі, започаткувавши традицію на подальші роки. Загалом, відтоді повістка рівності за сексуальною орієнтацією перестала бути темою, цікавою та зрозумілою лише вузькому колу людей, а вийшла на загальний громадянський та політичний рівень, вставши поруч із расовою, феміністичною та правозахисною. Варто зауважити, що бунти не мали безпосередніх політичних наслідків, і навіть рейди на гей-бари в країні ще деякий час продовжувалися. І все ж починаючи саме з 1969 року і протягом 70-х ціла низка штатів скасували в себе «закони проти содомії», хоча на скасування їх повсюдно у США довелося

чекати аж до 2003 року, коли це зробив Верховний Суд у справі «Лоуренс проти Техаса» (Lawrence et al. v. Texas, 2013).

Таким чином, на формування політичного виміру ЛГБТ руху у світі впливав ряд різноманітних аспектів. По-перше, розвиток нормативно-правового забезпечення прав людини на міжнародному рівні, а також в окремих країнах світу. Більшість ухвалених на міжнародному рівні документів стосувалися захисту прав людини загалом, проте згодом вони доповнювалися документами, що були спрямовані на захист від дискримінації безпосередньо ЛГБТ людей. По-друге, важливу роль у політизації ЛГБТ руху відіграв розвиток громадянських, соціальних рухів різноманітних меншин. Особливе місце у цих процесах посідає феміністичний рух. Найбільший вплив на політизацію ЛГБТ руху мав розвиток соціальних рухів у США, саме із цієї країни бере свій початок протестний, політичний ЛГБТ рух.

1.2. Підходи політичних рухів та партій до реалізації прав ЛГБТ людей в контексті міжнародного досвіду

Реалізація прав ЛГБТ людей на політичному рівні розпочалася із політизації рухів за громадянські права. Продовжився даний процес на рівні участі відкритих ЛГБТ людей у діяльності політичних партій, що впливало на формування їхньої повістки та ставлення до різних соціальних питань (Marchetti & Тоссі, 2011). Трансформації підходів політичних рухів та партій до реалізації прав ЛГБТ людей сприяла безпосередня участь ЛГБТ людей у політичній діяльності, а також участь ЛГБТ організацій. Саме з цих причин важливо проаналізувати історичні аспекти їхнього впливу у різних країнах світу.

Початок залученості відкритих ЛГБТ людей безпосередньо до політичної діяльності зазвичай пов'язують з ім'ям Гарві Мілка – хоча, як можна побачити вище, такі спроби були й раніше, проте менш успішні (Harvey Milk becomes the first openly gay person elected to public office in California, 2019). На той час у Сполучених Штатах поширилася тенденція, коли гомосексуальні люди селилися поруч, формуючи місцеві спільноти, й однією з таких був район Кастро у Сан-Франциско, куди Мілк переїхав у 1972 році. Там, ведучи активну громадську

діяльність, будуючи альянси між бізнесами та професійними союзами, просуваючи при цьому інтереси геїв-працівників, виступаючи з натхненними промовами, він здобув неофіційний титул «мера вулиці Кастро». Офіційно ж він тричі висував свою кандидатуру в наглядову раду Сан-Франциско, і лише на третій раз, у 1977 році, був до неї обраний. Мілк при цьому багато співпрацював з Джорджем Москоне, який був обраний мером Сан-Франциско в 1975 році, а до того був сенатором Каліфорнії від Демократичної партії й зіграв ключову роль у скасуванні в штаті «закону проти содомії». Остання кампанія Мілка відбувалася на тлі протидії християнським фундаменталістам, обличчям яких була Аніта Браянт з гаслом «Врятуйте наших дітей», і яким вдалося домогтися скасування законів проти дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації в кількох регіонах країни (В. Drummond Ayres, 1977). Проте жорстоке вбивство гея в Сан-Франциско, відповідальним за яке назвали Браянт та її кампанію, схилило чашу терезів в інший бік. Вже будучи обраним до наглядової ради, Мілк розвинув кампанію, щоб успішно протистояти законодавчій ініціативі, якою пропонувалося заборонити геям та лесбійкам вчителювати в Каліфорнії (Fong EU, 1978). На посаді він однак відбув менше року, коли разом з мером Москоне був застрелений їх колишнім політичним спільником Деном Вайтом. За деякими висловлюваннями, успіх Мілка, вбивство та несправедливий суд, який визнав убивство скоєним у стані обмеженої дієздатності, явили собою метафору типового досвіду американських геїв.

У Великій Британії у післявоєнні часи гомосексуальні стосунки між чоловіками залишалися криміналізованими, і переслідування за них навіть посилювалося (Sutcliffe-Braithwaite, 2017). Зокрема, жертвою цих переслідувань у 1952 році став відомий математик, один із засновників інформатики Алан Тюрінг, незважаючи навіть на його винятковий внесок як криптографа у перемогу над Німеччиною (Copeland).

Ключові зміни в становищі гомосексуальних людей пов'язані з відомим «Звітом Волфендена» (Report of the departmental committee, 1957). У 1957 році було представлено звіт, у якому було рекомендовано припинити вважати

приватні гомосексуальні контакти між дорослими людьми кримінальним злочином. Незабаром низка політиків, вчених та інших видатних людей Британії підписалися під закликом з вимогою провести реформу законодавства відповідно до рекомендацій комітету Волфендена. Так у 1958 році було створено «Товариство реформи гомосексуального закону» (HLRS), більшість засновників якого самі були гетеросексуальними людьми. Вони проводили дебати з депутатами парламенту та уряду, проте ті не поспішали вживати заходів, побоюючись, що це не буде прийнято суспільством (Homosexual Law Reform Society Pamphlet). Лише у 1965 році було підготовлено «Законопроект щодо сексуальних злочинів», який значною мірою базувався на «Звіті Волфендена» і за яким стояли представники як Консервативної, так і Лейбористської партії (Sexual Offences Act, 1967). Між його поданням та розглядом пройшли вибори, що змінили склад парламенту та уряду, проте це тільки збільшило підтримку. Зрештою в 1967 році більшість лейбористів та лібералів проголосували за прийняття закону, тоді як більшість консерваторів були проти, та голосів «за» виявилось достатньо, і закон незабаром набув чинності. При цьому його дія поширювалася лише на Англію та Уельс, тоді як Шотландії та Північній Ірландії довелося чекати на аналогічне законодавство відповідно до 1980 та 1982 року. У 1970 році HLRS перетворилася на SLRS – «Товариство реформи сексуального закону», і займалося вже не лише питаннями гомосексуальності, а більш широким колом – зокрема, зниженням віку сексуальної згоди. При цьому питання рівного віку згоди для гомосексуалів та гетеросексуалів підіймалося в парламенті неодноразово, але успішне його вирішення відбулося лише на початку 21 століття (Q and A: The age of consent, 2000).

У Швеції післявоєнна політична ситуація була більш сприятливою для гомосексуалів, оскільки там уже було скасовано кримінальну відповідальність за одностатеві стосунки, проте це не дуже сприяло їх загальному прийняттю в суспільстві. Головна ЛГБТ організація RFSL (нинішня повна назва – «Шведська федерація за права лесбійок, геїв, бісексуальних та трансгендерних людей») довго дотримувалася стратегій гомофільських рухів, уникаючи публічності і

займаючись спробами політичного лобіювання в уряді та ООН, проте не дуже успішно. У 70-х, коли до організації стало долучатися більше молодих членів та членкинь з радикальнішими поглядами, в її структурі відбулися зміни, в результаті яких місцеві відділення отримали більше самостійності та впливу (History, RFSL, 2015). Однак першу велику публічну демонстрацію було проведено лише в 1977 році, яка згодом стала щорічним «тижнем звільнення гомосексуалів». Першої ж політичної перемоги вдалося домогтися в 1973, коли в результаті взаємодії з законодавчим комітетом парламент зробив заяву, що спільне проживання гомосексуалів є цілком прийнятною формою співмешкання. Після цього уряд також почав дослідження становища гомосексуалів у суспільстві.

Швеція визнається також країною, яка першою в світі законодавчо врегулювала питання юридичного визнання гендеру для трансгендерних людей (Jedvik, 2007). Розроблення цього закону, звернувшись безпосередньо до прем'єр-міністра, ініціював ендокринолог Рольф Люфт, який сам надавав медичну допомогу транслюдям. В результаті у 1968 році з'явився законопроект, і 4 роки по тому він набув чинності. У 1979 році Національна рада з охорони здоров'я та добробуту виключила гомосексуальність з класифікації захворювань, більш ніж на 10 років випередивши в цьому ВООЗ з її реформою Міжнародної класифікації хвороб. Цьому передувала демонстрація 1979 р., у якій активісти брали лікарняний на основі гомосексуальності, щоб таким чином довести абсурдність означення її як хвороби.

Швеція також вирізняється доволі позитивним ставленням політичних партій до реалізації прав ЛГБТ людей. Так, у Партії зелених наявний окремий напрям щодо питань ЛГБТ, також ця партія у 2014 р. була визнана найбільш дружньою до ЛГБТ спільноти (Chhibber A., 2014). Високий рівень підтримки завжди демонструвала партія Феміністична ініціатива. Ліберальні та центристські партії демонструють відкриту підтримку ЛГБТ спільноти, що виявляється і на рівні законодавчих ініціатив, і на рівні публічної підтримки.

Негативне ставлення до спільноти демонструє лише Націоналістична партія, а християнські демократи тяжіють до поміркованої позиції.

У Нідерландах реалізація прав ЛГБТ на політичному рівні була пов'язана із організацією СОС, яка від свого заснування, як це впливало з її повної назви («Центр культури та відпочинку») була зосереджена на створенні можливостей для дозвілля геїв та лесбійок і, загалом, розвитку гомосексуальної субкультури (СОС Netherlands). Проте також вона зосереджувалася на спробах зміни соціального становища – насамперед скасування статті 248bis, нідерландського Кримінального кодексу, якою вік згоди для гомосексуалів встановлювався у 21 рік на відміну від 16 для гетеросексуалів (Davidson, 2018). Цього вдалося домогтися в 1971 році, коли ставлення до гомосексуальних людей загалом покращилося (Van Oranje-Nassau, 1969). Також лише тоді, у 1973 році, організацію вдалося юридично зареєструвати, вже під назвою «Нідерландська асоціація за інтеграцію гомосексуальності СОС». У той період у країні почало з'являтися все більше ЛГБТ-організацій, тож СОС зрештою перетворилася радше на парасолькове об'єднання (Davidson, 2018).

У Данії у 1955 році гомосексуальний рух зазнав відчутного удару від так званої «Порнографічної справи», яка не так стосувалася порнографії, як була спрямованою атакою саме на гомосексуальних чоловіків. Було заарештовано за сексуальні стосунки з особами молодше 18 років майже 300 чоловіків, серед яких і засновник данської ЛГБТ-організації «Forbundet af 1948» Аксель Лундаль Мадсен (Nyegaard, 2017). Внаслідок цього кількість членів організації знизилася в разі, як і загалом будь-яка активність майже до 70-х років. Однак шляхом лобювання ця організація, нині LGBT Danmark, зрештою досягла певних успіхів. Це, зокрема, скасування «потворного закону» про криміналізацію оплачуваного гей-сексу з особами у віці до 21 року у 1965 році (Svalebølle, 1999). У 1976 було вік згоди для гомосексуального сексу було встановлено нарівні з гетеросексуальним, а в 1981 гомосексуальність було видалено зі списку хвороб Національної ради з охорони здоров'я. Данія також першою в світі запровадила цивільні партнерства для гомосексуалів у 1989 році (Rule, 1989).

Описані процеси у різних країнах світу сприяли актуалізації проблем ЛГБТ спільноти на політичному рівні. Все більша кількість політичних партій припиняли ігнорувати наявність дискримінації і поступово переходили або до вирішення даної проблеми, або ж навпаки до її поглиблення. В сучасних розвинених країнах найбільші політичні партії, навіть консервативного спрямування, в своїх публічних заявах та позиційних документах зазвичай не висловлюються жорстко проти ЛГБТ людей. Адже там, де підтримка ЛГБТ серед громадян є значною чи взагалі переважною, такі позиції можуть призводити до суттєвої втрати голосів. Водночас, партії, основний електорат яких є консервативним і традиціоналістським, уникають у своїх програмах також і прямої підтримки прав ЛГБТ, обмежуючись розпливчастими формулюваннями чи не торкаючись цієї теми взагалі. Також вони можуть вдаватися до використання складніших піар-стратегій, адресуючи різні, подекуди суперечливі послання різним цільовим аудиторіям. Можна згадати зокрема Дональда Трампа, який під час своєї першої передвиборчої кампанії на питання щодо ЛГБТ давав нечіткі відповіді, які можна було трактувати в тому числі як підтримку, і навіть потримав веселковий прапор у руках (хоч би й догори дригом) – чим, певно, збільшив кількість своїх прихильників і серед безпосередньо ЛГБТ людей (Aviles, 2019).

У тих державах, де партії не переформовуються під кожні вибори, як це часто відбувається в Україні, а мають історію діяльності, яка вимірюється десятиліттями та більше, є навіть ЛГБТ організації, що стало асоціюють себе з ними та їхньою політичною платформою. Зокрема, у Сполучених Штатах можна побачити такі організації, пов'язані з обома найбільшими партіями – Демократичною та Республіканською. У Великій Британії, відповідно – з Консервативною, Лейбористською та партією Ліберальних демократів (фактично, наступницею історичної Ліберальної партії).

Проте також є важливою не лише словесна підтримка з боку політичних партій, а насамперед дії партій та їхніх ключових фігур: підготовка тих чи інших законопроектів, голосування за них, політичні кампанії тощо. Наприклад, однією

з перших дій того самого Трампа на посту президента США стало прибирання будь-яких згадок про ЛГБТ з сайту Білого Дому (Duffy, 2017).

У Сполучених Штатах ситуація із правами ЛГБТ людей на політичному рівні в окремих штатах є доволі розмаїтою, тож для ширшої перспективи важливо розглянути насамперед ті ініціативи, що стосуються федерального рівня. Зокрема, фактично з часів здобуття незалежності у США діяла заборона для геїв на службу в армії (фактично їх звільняли звідти, якщо про гомосексуальність так чи інакше ставало відомо). На початку 90-х років обговорювалася доцільність такої заборони, і під час президентської кампанії 1992 року всі кандидати від Демократичної партії висловлювалися на користь зняття заборони, тоді як республіканці обходили цю тему стороною (Schmalz, 1992). Однак після обрання демократа Білла Клінтона реформа не знайшла достатньої підтримки в Конгресі, в тому числі й серед інших демократів. Тож у 1993 році було прийнято компромісну політику «Не питай, не кажи» (Don't Ask, Don't Tell) – тобто, чоловіків не мали питати про їхню сексуальну орієнтацію, а вони не мали озвучувати, якщо вона була гомосексуальною (Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue: Text of the Policy, 1993). У 2005 році законопроект зі скасування цієї політики було запропоновано сенатором від демократів, при чому протягом року під ним підписалися 105 демократів та 4 республіканця, однак тоді він не був прийнятий (H.R.1059, 2005). Також демократ Барак Обама під час своєї президентської кампанії пообіцяв зняти будь-яку заборону на службу в армії геїв та лесбійок. Зрештою завдяки тому, що демократи мали більшість в обох палатах парламенту, наприкінці 2010 року цього було досягнуто попри спроби республіканців затягнути процес (Hulse, 2010).

Інший приклад – питання одностатевих шлюбів, яке почало обговорюватися також у 90-і й зустрічало спротив з боку релігійних діячів. У 1996 році республіканські політики запропонували Закон про захист шлюбу (Defence of Marriage Act, DOMA), щоб заборонити визнання одностатевих шлюбів на федеральному рівні, залишаючи проте можливість окремим штатам діяти в

цьому питанні на власний розсуд (див. табл. 1.2) (An Act to define and protect the institution of marriage, 1996).

Таблиця 1.2. Ставлення Демократичної та Республіканської партій США до проблематики ЛГБТ спільноти

Аспект ЛГБТ прав	Республіканська партія <i>Негативне ставлення</i>	Демократична партія <i>Союзицьке ставлення</i>
Одностатеві шлюби.	Проти. Проте частина представників партії не виступають проти. Більшість представників мають переконання, що питання шлюбів має вирішуватися у кожному штаті окремо.	Підтримують.
Усиновлення дітей одностатевими парами.	Проти.	Підтримують.
Захист від дискримінації на робочому місці.	У більшості підтримують.	Підтримують.
Трансгендерний перехід.	Гендер повинен визначатися статтю приписаною при народженні.	Підтримують.
Дозвіл на службу в армії для трансгендерних людей.	Проти.	Підтримують.

Джерело: Brown, 2017; Fisher, 2012; Log Cabin Republicans; Mellnik, Alcantara, Uhrmacher, 2016; Michelson, Schmitt 2020.

Закон було підтримано переважною більшістю як республіканців, так і демократів, хоча опозиція серед демократів була дещо більшою. Президент-демократ Клінтон вважав цей закон непотрібним, однак не наважився протидіяти і підписав його, як пояснював згодом, щоб уникнути потенційно можливих жорсткіших обмежень щодо одностатевих шлюбів (Clinton, 2013). У 2004 році такі обмеження планував запровадити республіканець Джордж Буш, проте не зробив цього (Hoffecker, 2005). Обама включав скасування DOMA до своєї передвиборчої програми, і законопроект щодо такого скасування неодноразово розглядався в парламенті, де збирав підтримку більше 100 демократів і окремих республіканців. Однак, голосування по ньому відкладалося до завершення судових слухань, в яких визначалася правомірність статей DOMA – при цьому після розпорядження Обама 2011 року Міністерство юстиції припинило виступати його захисником у цих слуханнях. Зрештою, після відповідних рішень

Верховного Суду 2013 та 2015 року, обмежувальний закон де-факто втратив чинність, і одностатеві шлюби стали можливими на всій території США.

Також політиками від Демократичної партії за підтримки Обама в 2015 році було запропоновано Закон про рівність, щоб заборонити дискримінацію на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності в цілій низці сфер (Н. Р. 5., 2005). У 2019 році він був підтриманий у Палаті представників всіма демократами при майже всіх республіканцях в опозиції, і зараз очікує на розгляд у Сенаті.

На прикладі політичних процесів у США доцільно також простежити тенденцію підтримки ЛГБТ спільнотою тієї партії, яка має найбільшу кількість відкритих ЛГБТ політиків. Такою партією є Демократична, на противагу – від Республіканської балотувалося лише 2,9% відкритих ЛГБТ людей. З 1988 року принаймні дві третини ЛГБТ виборців підтримали кандидата від демократів на пост президента.

Таким чином, можна побачити, що з 90-х років у США чітко вимальовується, а під час президентства Обама остаточно закріплюється тенденція підтримки законодавчих ініціатив із захисту прав ЛГБТ саме Демократичною партією, тоді як Республіканська найчастіше виступала в опозиції (див. табл. 1.2).

Загалом, діяльність політичних партій щодо реалізації прав ЛГБТ доцільно поділити на кілька підходів, відповідно до їхнього ставлення до даного питання:

- 1) різко негативне, яке навіть передбачає переслідування ЛГБТ людей;
- 2) негативне, яке ґрунтується на невизнанні необхідності забезпечення рівноправ'я для ЛГБТ людей навіть в окремих сферах суспільного життя;
- 3) нейтральне, яке пов'язане із відсутністю різкої критики ЛГБТ руху, але при цьому також із відсутністю підтримки;
- 4) позитивне, яке ґрунтується на діяльності, яка сприяє утвердженню рівноправ'я для ЛГБТ людей;
- 5) союзницьке, яке пов'язане із послідовною відкритою підтримкою ЛГБТ руху;

б) ігнорувальне, яке пов'язане із повним униканням теми прав ЛГБТ людей у будь-якому контексті.

У більшості країн Європи, а також у США ставлення до реалізації прав ЛГБТ протягом 20 століття еволюціонувало від різко негативного та негативного до нейтрального, а в окремих політичних партіях навіть до позитивного або союзницького.

1.3. Радянський та український та досвід у реалізації прав ЛГБТ людей політичними партіями

Період з 1917 до приблизно до середини 1920-х років характеризується ліберальним законодавством про шлюб, сімейні відносини (Грибанов & Кравчук, 2018). Більшовики ставилися до теми прав ЛГБТ людей скоріше нейтрально, зокрема, одностатеві сексуальні стосунки не зазнавали переслідувань. У проєктах кримінального кодексу, що готувалися у 1918 і 1920 роках, ймовірно, есерами або безпартійними фахівцями, а також в остаточно прийнятому у 1922 році новому кримінальному кодексі, було відсутнє покарання за добровільні гомосексуальні стосунки між повнолітніми партнерами.

У кримінальних кодексах РРФСР 1922 і 1926 років гомосексуальні стосунки не згадуються, але в Грузії, Азербайджані, Туркменії та Узбекистані відповідні статті збереглися. Кримінальні кодекси Української Соціалістичної Радянської Республіки від 1922 року та від 1927 року були розроблені на основі кримінальних кодексів РСФРР і не містили покарання за добровільні гомосексуальні стосунки (Кон, 2011).

Усе зазнало змін зі створенням Радянського Союзу та приходом до влади Й. Сталіна. Ситуація із дотриманням прав людини за радянської доби загалом завжди була складною і не відповідала жодним міжнародним стандартам. 17 грудня 1933 року Президія ЦВК СРСР ухвалила постанову «Про кримінальну відповідальність за мужолозтво», а 11 січня 1934 року була дана постанова була ухвалена Президією ЦВК УСРР (Про кримінальну відповідальність за мужолозтво, 1934) (Кон, 2011). Приблизно із кінця 1930-х років було накладене суворе табу на будь-яку згадку про одностатеві стосунки, крім спеціальної

юридичної і медичної літератури, доступ до якої був обмежений, також не допускалося згадок про особисте життя відомих історичних особистостей, не перекладалися і не друкувалися літературні твори, де згадувалася тема гомосексуальності.

Початок переслідування ЛГБТ людей у Радянському Союзі був негативно сприйнятий гомосексуалами-комуністами за межами СРСР, які часто вступали в компартію з тих причин, що були впевнені у послідовності боротьби комуністів за права пригноблених, зокрема, представників ЛГБТ руху. Член компартії Великої Британії Гаррі Вайт написав у травні 1934 року лист Сталіну, намагаючись довести, що таке переслідування суперечить марксистсько-ленінським принципам як їх розумів автор відносини (Грибанов & Кравчук, 2018).

Інколи обвинувачення в одностатевих сексуальних стосунках приховувало фактичне переслідування за інакомислення. Водночас, влада не зачіпала деяких відносно відкритих ЛГБТ людей, які були лояльними до неї. Сексуальна орієнтація використовувалася фактично у якості гарантії такої лояльності. Окрім цього, ОДПУ/НКВС/КДБ неодноразово використовували агентів з числа ЛГБТ людей для дискредитації «потрібних» людей та вербування іноземців (Грибанов & Кравчук, 2018).

Така ситуація із правами ЛГБТ людей зберіглася і після смерті Сталіна. «Відлига» не торкнулася сфери прав ЛГБТ людей: тривали переслідування гомосексуалів і примусове психіатричне лікування лесбійок. Таким чином, у Радянському Союзі ставлення до реалізації прав ЛГБТ людей варто оцінювати як різко негативне (Кон, 2011).

Верховна Рада Української РСР першою на радянському просторі ухвалила закон, яким скасувала кримінальну відповідальність за добровільні гомосексуальні стосунки. Зміни до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів набули чинності 20 січня 1992 року. Стаття 122 «Мужолозтво» залишилась в Кримінальному кодексі і тепер передбачала відповідальність лише за статеві зносини між чоловіками, «вчинені з

застосуванням фізичного насильства, погрози або використанням безпорадного стану потерпілого» (від 2 до 5 років) і «вчинені групою осіб, або до неповнолітнього, або особою, яка раніше вчинила такий злочин» (до 8 років) (Верховна Рада України, 1991). У 1990-х роках починають діяти перші українські ЛГБТ організації.

У цей період влада ігнорувала будь-які проблеми, пов'язані із дотриманням прав ЛГБТ людей. Отже, ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей еволюціонувало до «ігнорувального». У вересні 1999 р. громадська організація «Центр «Наш світ» провела опитування кандидатів на посаду Президента України, з метою з'ясувати ставлення до проблем «секс-меншин» в Україні (Опрос кандидатов в Президенты Украины, 1999). Надійшла єдина відповідь від представника Народного Руху України Г. Удовенка. Усі інші кандидати проігнорували опитування, адже у штабах багатьох політиків таке опитування сприйняли як провокацію від політичних опонентів. Щодо теми прав ЛГБТ людей у 1990-х роках висловлювалися виключно праворадикальні політичні організації. (Науменко & Карасійчук, 2015).

У січні 2002 р., до чергових парламентських виборів, було створено виборчий блок «Райдуга», який узяв на себе зобов'язання сприяти «ухваленню Верховною Радою окремого закону, який забезпечував би повноту реалізації конституційних прав громадянами нетрадиційної сексуальної орієнтації, гарантував би їм всі форми громадської діяльності, засновані на дотриманні святого права на приватне життя». У виборчий список блоку під номером 4 був включений головний редактор ЛГБТ журналу «Один з нас» Станіслав Науменко (Науменко & Карасійчук, 2015). Проте, в загальному, українські політичні партії та політики продовжували залишатися у дискурсі радянської партійно-державної номенклатури та прагнули ігнорувати проблеми ЛГБТ людей.

10 квітня 2010 р. ЛГБТ організації України звернулися до керівництва парламенту з пропозицією щодо внесення змін до розглянутого в першому читанні проекту Трудового кодексу України. 14 травня 2010 р. лідери українського ЛГБТ руху дали пресконференцію, на якій озвучено вимоги з

удосконалення українського законодавства, подолання диспропорції у правах і свободах гетеросексуалів і гомосексуалів. Інколи державні органи влади враховували пропозиції ЛГБТ руху щодо вдосконалення законодавства. Зокрема, в лютому 2011 р. організація Гей-Форум України звернулася до керівництва Міністерства внутрішніх справ з пропозицією вжити заходів з вилучення із ЗУ «Про міліцію» дискримінаційного положення (п. 21 ст. 10) щодо ЧСЧ. МВС пообіцяло взяти це до уваги при розробці нової редакції Закону, а 4 квітня 2011 р. поінформувало активістів про те, що дані, які стосуються сексуальної орієнтації громадян, в міністерстві не збираються і не використовуються.

Починаючи із 2007 р. в Україні активізуються релігійні рухи, що виступають проти ЛГБТ людей. У серпні 2010 р. в Одесі на Соборній площі відбулася чергова акція «проти гомосексуалізму», організатори якої заявляли, що вона проходила за участі міської та обласної рад, хоча пізніше міська влада заперечила свою співучасть у заході. Цього ж року біля київської мерії (за сприяння міського голови Л. Черновецького) було проведено фестиваль «Всі разом!», який транслював відкрито гомофобну риторику (Зінченков, 2011). У червні 2010 р. у Києві християнські церкви України вкотре прийняли декларацію «Про негативне ставлення до гріха гомосексуалізму, його пропаганди в суспільстві і спроб легалізації так званих одностатевих шлюбів» (Науменко, 2015). Згодом гомофобні настрої перейшли на рівень державної політики.

10 березня 2011 р. у Верховній Раді України було зареєстровано проект закону № 8212 «Про внесення змін в ст. 123 Сімейного кодексу (щодо визначення батьків дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій)». У ньому запропоновано розшифрувати слово «подружжя» як «чоловік і жінка». А 20 червня 2011 р. Верховна Рада зареєструвала проект № 8711 (боротьба з пропагандою гомосексуалізму). 31 березня 2011 р. Львівська та Івано-Франківська міськради звернулися до президента з пропозиціями щодо збереження ролі сім'ї, текст пропозицій був сповнений гомофобних закликів (Зінченков, 2011). Таким чином, початок 2000-х років характеризується переважно нейтральним ставленням до дотримання

прав ЛГБТ людей та негативним ставленням з боку окремих політичних сил та рухів.

У 2000-х роках тема прав ЛГБТ людей використовується в українському політикумі для дискредитації опонентів. 16 травня 2008 р. в Києві відбулася прес-конференція представників псевдо-організації «Євразійський союз геїв та лесбійок» у прес-центрі УНІАН з нагоди Міжнародного дня протидії гомофобії. Серед учасників – Денис Гоголев (Нижній Новгород) (Науменко, 2015). Восени 2010 р. в Україні розгорівся гучний скандал навколо народного депутата України О. Ляшка, коли в інтернеті почали поширювати службове відео прокуратури з його допитом, де, серед іншого, він зізнається у своїх гомосексуальних контактах. На словах колеги депутати визнавали подробиці його поведінки особистою справою, утім БЮТ виключив його зі своєї фракції у Верховній Раді.

У 2012 р. у Києві було зірвано проведення першого в Україні Маршу рівності. Місцева влада майже не відреагувала на зрив події. Незважаючи на відкрите звернення з боку Ради ЛГБТ організацій України до всіх провідних українських політичних партій, жодна публічно не засудила факт нападу на організаторів Маршу рівності (Преступлення на почве ненависти против ЛГБТ в Украине, 2013). Попри те, що жодна із організацій не взяла на себе відповідальності за напад, оцінка подій на різних праворадикальних сайтах і в групах у соціальних мережах дає підставу припускати, що це було справою рук ультраправих екстремістів. Так, член Політради ВО «Свобода» Андрій Ілленко заявив, що саме українські націоналісти зірвали проведення «гей-параду» в Києві (Науменко, 2015). 17 травня 2013 р. у Києві пройшов перший в історії Марш рівності, узгоджений з міською владою.

Під час Революції Гідності питання прав ЛГБТ людей використовувалося з метою дискредитації проєвропейського вектору розвитку України. Дискурс про «гомодиктатуру», законодавчі спроби криміналізувати «пропаганду гомосексуалізму», мова ворожнечі від публічних людей поєднувалися з браком освіти про права людини, про політику стосовно ЛГБТ-спільноти в різних

країнах світу та про євроінтеграційні вимоги до України з боку ЄС (Марценюк, 2014).

15 листопада 2013 р. в Києві у стінах агенції УНІАН відбулася пресконференція на тему «Євроінтеграція та легалізація гомосексуалізму в Україні», де виступали гості з Франції, США, Сербії та Росії. Гомосексуальність вони розцінювали як «потенційну небезпеку для традиційного інституту шлюбу», яку несе Україні Європа (Для залякування українців залучили іноземних гомофобів, 2013). 11 січня 2014 року в Києві кілька десятків людей в районі Бесарабської площі провели «гей-парад». Як з'ясував народний депутат Г. Москаль, цей парад був запланований у СБУ для дискредитації ідеї євроінтеграції та ідей Євромайдану. Люди, які брали участь у ньому, не мали стосунку до ЛГБТ спільноти, і вийшли на захід за гроші (Організацією «гей-параду» на Майдані займалася СБУ, 2014).

Впродовж наступних років (починаючи з 2014 р.) в Україні з'являються ліберальні політики, які відкрито підтримують ЛГБТ спільноту (наприклад, Світлана Заліщук, Сергій Лещенко). Тематика прав ЛГБТ людей вже не є виключно способом дискредитації політичних опонентів. Також з'являються політичні партії, які готові сприяти реалізації прав ЛГБТ людей.

З позицій інтерсекційного підходу, в Україні протягом різних історичних періодів спостерігаються перетини різних видів дискримінації, якої зазнають різні вразливі групи. Враховуючи даний підхід, до аналізу ставлення політичних партій щодо дотримання прав ЛГБТ людей необхідно включати різноманітні аспекти їхніх прав, а також чинники, які впливають на процес формування. Адже таким чином можливо комплексно проаналізувати взаємозв'язки серед різних форм дискримінації - прямої чи непрямої.

Таким чином, після Революції Гідності 2014 року, політичні партії в Україні демонструють переважно нейтральне ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей. Окремі політичні сили ініціюють проведення акцій та реєстрацію законопроектів, які орієнтовані на обмеження прав ЛГБТ людей, що варто

оцінювати як різко негативне ставлення. В українському політичному просторі відсутня єдність у поглядах щодо дотримання прав ЛГБТ людей.

У більшості держав світу спостерігаються подібні тенденції, однак, частка політичних сил, які демонструють позитивне або навіть союзницьке ставлення до дотримання прав ЛГБТ, є набагато вищою. Це пов'язано із наявністю національного законодавства, що ефективно захищає права людини та яке базується на міжнародних документах.

Більшість демократичних держав світу послуговуються міжнародними документами для регулювання політики у сфері прав людини, серед них: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод. Попри те, що Україна також послуговується даними документами, національне законодавство щодо захисту прав людини, зокрема, ЛГБТ людей, залишається недостатньо розробленим.

На формування політичного виміру ЛГБТ руху у світі впливав ряд різноманітних аспектів, перш за все, розвиток нормативно-правового забезпечення прав людини на міжнародному рівні, а також в окремих країнах світу. Ключову роль у формуванні політичного виміру також відіграли рухи представників різноманітних меншин за громадянські права. Окрім цього, важливим також є розвиток феміністичного руху, зокрема, його другої та третьої хвилі, які розширили політичні вимоги жінок та сприяли утвердженню інтерсекційності. Значний вплив на політизацію ЛГБТ руху мав розвиток соціальних рухів у США, саме із цієї країни бере свій початок протестний, політичний ЛГБТ рух.

З метою виявлення теоретичних засад формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей, було розглянуто підходи політичних рухів та партій до реалізації прав ЛГБТ людей в контексті міжнародного досвіду. Спектр ставлення політичних рухів та партій до реалізації прав ЛГБТ людей змінюється залежно від історичного періоду та активності рухів за громадянські

права. Важливе місце у дослідженні даного спектру посідає інтерсекційний підхід, адже в Україні спостерігаються перетини різних видів дискримінації, якої зазнають різні вразливі групи. Підходи до дотримання прав ЛГБТ людей базуються на ставленні політичних партій до питання забезпечення рівноправ'я для ЛГБТ спільноти (наприклад, легалізації одностатевих шлюбів чи партнерств), захисту від дискримінації. Зокрема виокремлюється наступна класифікація: різко негативне, негативне, нейтральне, позитивне, союзницьке, ігнорувальне ставлення.

Актуалізації проблеми прав ЛГБТ людей на політичному рівні сприяла також участь у політичному процесі відкритих ЛГБТ людей. У цьому аспекті також визначальною є роль ЛГБТ політиків у США (наприклад, Гарві Мілка) які першими почали відкрито брати участь у політичних та виборчих процесах.

З метою переходу до емпіричної частини дослідження, було також проаналізовано український та радянський досвід у реалізації прав ЛГБТ людей політичними партіями. У Радянському Союзі здійснювалося кримінальне переслідування ЛГБТ людей, таким чином, ставлення до питання прав на політичному рівні оцінюється як різко негативне.

Із проголошенням незалежності Україна продовжує проходити свою еволюцію у питанні реалізації прав ЛГБТ людей. Першопочатково дане питання використовувалося політичними партіями для дискредитації своїх опонентів, наразі починають з'являтися політики (наприклад, Сергій Лещенко, Світлана Заліщук, Максим Нефьодов, Інна Совсун) та політичні партії (наприклад, «Демократична Сокира»), які відкрито підтримують ЛГБТ спільноту. Ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей в Україні починає еволюціонувати від негативного до нейтрального, а в окремих випадках навіть до союзницького.

РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ СТАВЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ ДО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛГБТ ЛЮДЕЙ

2.1. Методологія вивчення ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей

Емпірична частина дослідження базується на використанні методу контент-аналізу та напівструктурованих фокусованих інтерв'ю.

Проведення кількісного контент-аналізу дозволяє дати відповіді на найрізноманітніші питання. Наприклад, щоб визначити, наскільки світові лідери цікавляться проблемами боротьби з бідністю, необхідно взяти підбірки висловлювань президентів різних країн і подивитись, скільки разів в текстах з'являються слова «бідність» (Markoff & Shapiro, 1974).

У даному випадку, контент-аналіз використовується для аналізу ставлення до прав ЛГБТ, яке відображене у програмах політичних партій та висловлюваннях політиків, що представляють відібрані для аналізу політичні партії. Як результат, було наведено аналіз ставлення різних політичних партій до окремих аспектів прав ЛГБТ людей. Було обрано ті аспекти прав, які найчастіше обговорюються у правозахисних колах, а також які є популярним предметом публікацій у ЗМІ.

Першим кроком аналізу є виявлення категорії аналізу. Після визначення категорій конструюється категорійна сітка, тобто, класифікується та згруповується семантичний простір аналізу відповідно до завдань дослідження. Наступним кроком є визначення одиниць аналізу. Фінальним кроком операціоналізації понять є вибір одиниць підрахунку (Ядов, 1995).

Одиницею контент-аналізу, проведеного в межах даного дослідження, є висловлювання політиків щодо прав людини, забезпечення рівноправ'я, прав ЛГБТ спільноти. А саме ті, які включають наступні слова: «ЛГБТ», «гомосексуальність», «одностатеві стосунки», «одностатеві шлюби», «геї», «лесбійки», «сексуальна орієнтація», «гендерна ідентичність», «гендер», «гендерна рівність», «трансгендери» та інші слова, що мають спільне

походження (див. додаток Б). Слова «гендер», «гендерна рівність» та похідні від них будуть аналізуватися з точки зору можливої їх місінтерпретації політиками та представниками політичних партій.

Одиницею рахунку виступає частота висловлювань представників кожної політичної партії на зазначені теми. Вивченню підлягали наступні типи текстів: 1) новинні публікації; 2) матеріали специфічно на правозахисні теми, аналітичні публікації із прав людини; 3) передвиборні програми політичних партій. Для аналізу було обрано сайт ЦВК, партійні веб-сайти, електронні видання, новинні веб-сайти (див. додаток А).

У дослідженні представлено ставлення обраних політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей, Даний аспект було досліджено за допомогою контент-аналізу програм політичних партій та висловлювань їхніх представників у ЗМІ. Було проаналізовано програми політичних партій на предмет згадування прав ЛГБТ людей, а також висловлювання політиків, які згадували про права ЛГБТ спільноти під час інтерв'ю у ЗМІ. Для аналізу було обрано висловлювання політиків, які представляють політичні партії Верховної Ради України поточного скликання та які публічно висловлювалися з приводу зазначеної теми. Для дослідження використовувались програми 6 партій, що представлені у Верховній Раді України поточного скликання (з 29 серпня 2019): «Слуга народу», «Європейська солідарність», «Батьківщина», «Опозиційна платформа – За життя», «Голос», «За майбутнє».

Для аналізу було взято офіційні передвиборні програми, розміщені на сайті ЦВК, та політичні програми, опубліковані на партійних сайтах. В разі якщо окреме питання не згадувалось у програмах, до аналізу бралась позиція, озвучена представником партії під час дискусій в ЗМІ.

Далі у тексті під словом «програма» мається на увазі передвиборча або політична програма партії, а під висловом «усі партії» слід розуміти лише ті партії, які було взято до аналізу.

Для підтвердження і поглиблення інформації, отриманої завдяки контент-аналізу, було обрано метод напівструктурованих фокусованих інтерв'ю.

Даний метод являє собою модифікацію соціометричного опитування: у респондентів запитують, чи не знають вони людей, що підходять за тими чи іншими ознаками для включення у вибірку. Першопочатково метод фокусованих інтерв'ю використовувався для інтерпретації статистично значимих впливів масової інформації. Проте пізніше фокусоване інтерв'ю почало застосовуватися для експериментального дослідження наслідків та вивчення визначень соціальних ситуацій (Мертон, Фиске, Кендалл, 1991).

Застосування даного підходу було ефективним для нашого дослідження, оскільки представники політичних партій є досить закритою групою, особливо враховуючи фокус дослідження на ставленні до прав ЛГБТ людей, тому список ключових інформантів поповнювався виходячи із рекомендацій опитаних респондентів.

Для підготовки даної роботи було проведено 11 напівструктурованих фокусованих інтерв'ю з представниками українських політичних партій. Логіка вибірки полягає у відборі респондентів, що можуть репрезентувати позицію партії, на основі відповідей яких можна зробити висновки, які б мали важливе значення для розв'язання завдань дослідження. Вибірка респондентів проводилася по методу «снігової кулі», адже перші респонденти рекомендували для участі представників інших політичних партій, які могли б висловитися з приводу теми дослідження. Було відібрано 11 з представників політичних партій, які присутні у Верховній Раді останніх двох скликань (27 листопада 2014 – 29 серпня 2019 та поточне скликання, з 29 серпня 2019). Така вибірка обґрунтована впливом присутніх у Верховній Раді політичних партій на формування державної політики у сфері дотримання прав людини.

Метод напівструктурованих фокусованих інтерв'ю є придатним для вивчення поставленої проблеми, оскільки дозволяє отримати глибинну інформацію про ставлення респондентів, їх переконання та мотиви. Тактика фокусованих інтерв'ю направлена на поглиблення в окрему тему і передбачає конкретизацію суб'єктивних уявлень про предмет зацікавленості дослідника.

Польовий етап дослідження тривав з березня по травень 2021 року та включав в себе проведення 11 напівструктурованих інтерв'ю з представниками політичних партій. Критерії відбору респондентів: 1) представництво однієї із 10 зазначених політичних партій; 2) обізнаність респондентів щодо ставлення політичної партії до дотримання прав людини та ЛГБТ людей зокрема. Таким чином, сформовано нерепрезентативну вибірку (Богдан, 2015).

Метод напівструктурованих глибинних інтерв'ю дозволяє отримати глибинну інформацію про весь спектр ставлення респондентів та респонденток. Якісні методи збору даних в цьому випадку дозволяють описати такий соціальний феномен як ставлення, що ґрунтується на загальних переконаннях, які складно досягнути кількісним інструментом. Така кількість інтерв'ю зумовлена закритістю групи та достатньою насиченістю отриманих відповідей.

Серед формальних ознак вибірки було визначено належність респондента чи респондентки до політичної партії, що є зареєстрованою в Україні. Варто зазначити, що майже всі знайдені респонденти, що погодились на інтерв'ю, були жінками. Переважна більшість знайдених респонденток та респондентів, що погодились на інтерв'ю, належать до вікової категорії 30-45 років. Лише один респондент належить до вікової групи 55+. Варто також зазначити неоднорідність вибірки щодо регіонально-партійного представлення. Так, 2 респондентки наразі є депутатками Верховної Ради України, 4 депутатками місцевих рад, 2 обласних рад та 3 респондента не є депутатами у теперішній час, але є членами політичних партій. Більшість респондентів та респонденток прийшли у політику та/або вступили у політичну партію протягом останніх 2-6 років (див. табл. 3).

Проведення дослідження побудоване на основі інтерсекційного підходу, який дозволяє врахувати різні чинників, які впливають на конструювання ставлення до ЛГБТ-спільноти. У дослідженні було використано концепції американських дослідниць К. Креншоу (K. W. Crenshaw) П. Коллінз (P. H. Collins). Відповідно до даного підходу, різноманітні соціальні, культурні та біологічні категорії взаємодіють між собою, так само перетинаються різні форми

дискримінації. У дослідженні враховано різноманітні аспекти прав ЛГБТ людей, які перетинаються між собою і які політичні партії прямо або непрямо дискримінують.

Також одним важливим обмеженням щодо репрезентативності є чутливість теми, що пов'язана з ЛГБТ спільнотою. В процесі контактування з можливими респондентами, було отримано багато відмов, які пояснювалися незацікавленістю у темі ЛГБТ, неважливістю теми або відсутністю обізнаності та поганим ставлення до ЛГБТ тематики загалом. Отже, респонденти та респондентки, що погодились дати інтерв'ю, скоріш за все, вже мали більш позитивне або нейтральне ставлення до досліджуваної теми, що, власне, вони і продемонстрували під час відповідей на запитання щодо свого особистого ставлення та розуміння теми.

Задля забезпечення конфіденційності даних, щодо чого певні респондентки та респонденти виражали стурбованість через контroversійність теми, справжні імена були замінені порядковими номерами інтерв'ю. Інтерв'ю тривали від 40 хвилин до години часу. Розмова відбувалась завдяки різним онлайн-платформам (Zoom, Viber, Facebook Messenger), у ситуації карантину та локдауну, в залежності від зручності програми для респондента. Невелика частина отриманих інтерв'ю була проведена у письмовому вигляді, у зв'язку з обмеженнями, пов'язаними з пандемією та небажанням респондентів виділити час для усного інтерв'ю. За попередньої згоди респондента, розмова записувалась задля подальшого транскрибування та аналізу дослідницею. Записи чи транскрипти розмов не були опубліковані в мережі, а також не були використані в жодній окрім дослідницької цілі.

Під час інтерв'ю респонденти виражали різного роду емоції, зокрема використовувалась нецензурна лексика, що не була включена до подальшого аналізу, як пряма мова.

Складність процесу проведення інтерв'ю полягала у широкій публічності авторки дослідження як правозахисниці та ЛГБТ активістки. Можливо висловити припущення, що власна активістська позиція авторки дослідження

могла впливати на бажання чи небажання потенційних респондентів взяти участь в інтерв'ю.

Гайд для проведення інтерв'ю складався з 3 змістовних блоків (див. додаток В). Формулювання питань для проведення інтерв'ю здійснювалося на основі теоретичного матеріалу дослідження. Враховувався позитивний міжнародний досвід у забезпеченні прав ЛГБТ людей, а також радянський та український досвід у реалізації прав ЛГБТ людей політичними партіями.

Інтерв'ю починалось з питань щодо розуміння респондентом або респонденткою тематики прав ЛГБТ людей, порушень прав ЛГБТ спільноти та особистого ставлення до прав ЛГБТ людей. Закінчувався блок питанням про особистий досвід респондента чи респондентки стовосно публічних виступів або висловлювань щодо ЛГБТ тематики у соціальних мережах або особистому спілкуванні. Перша частина допомагала виявити особисте ставлення до прав ЛГБТ людей серед представників та представниць політичних партій, де серед основних чинників формування такого ставлення можливо виділити наявність певного рівня знань щодо ЛГБТ спільноти, порушення прав ЛГБТ людей та досвід публічних дискусій щодо ЛГБТ в Україні.

Наступний блок стосувався ставлення політичної партії до прав ЛГБТ спільноти та включав у себе питання щодо загальної підтримки напрямку прав людини партією чи політичною силою, наявності чи відсутності позиції щодо підтримки чи не підтримки прав ЛГБТ та причини такої позиції.

Третій блок стосувався питань щодо ставлення інших членів партії до підтримки чи не підтримки прав ЛГБТ та включав в себе рефлексивні питання про причини, які можуть бути основою наявності чи відсутності офіційної позиції партії чи політичної сили. Також ставилися питання щодо чинників, які в майбутньому могли б змінити ситуацію в конкретній політичній партії чи загалом в політичному просторі.

Подальший аналіз отриманих даних шляхом інтерв'ювання відбувався за принципом угрунтованої теорії. Угрунтовна (або обгрунтована) теорія (англ. Grounded theory) – це інструмент аналізу даних у якісній парадигмі, який

передбачає побудову нових мікро-теорій на основі емпіричних матеріалів. Такий спосіб, запропонований Б. Глазером та А. Страусом у 1967 році, дозволяє пояснити як люди інтерпретують реальність, а не перевіряти припущення стосовно об'єктивної реальності (Байєр, 2019). Індуктивна техніка угрунтованої теорії дозволяє побудувати теорію на основі інтерпретацій зібраних даних (Бхаттачарджи, Ситник). В центрі угрунтованої теорії стоїть феномен, що досліджується, в даному випадку – це ставлення до прав ЛГБТ людей серед політиків та політикинь. Говорячи про контекст, найважливішим його аспектом буде наявність офіційної позиції політичної партії щодо прав ЛГБТ людей, як основного критерія оцінки ставлення.

На основі проведених глибинних інтерв'ю з респондентами (див. табл. 2.1), що представляють різні політичні сили, було виокремлено основні групи чинників, що, на нашу думку, можуть в тій чи іншій мірі впливати на ставлення політичних партій України та їхню офіційну позицію щодо підтримки прав ЛГБТ людей. Дані групи можуть бути розширені у подальших дослідженнях. Цінність цього дослідження полягає у виокремленні важливих перспективних напрямків для подальших досліджень.

Таблиця 2.1. Інформація про респондентів

#	Стать	Вік	Політична сила	Скільки років у політиці
Респ_1	ж	32	ДемСокира	2
Респ_2	ж	39	ДемАльянс	4
Респ_3	ж	34	ЄС	6
Респ_4	ж	41	Батьківщина	8
Респ_5	ж	39	Удар	4
Респ_6	ж	44	Слуга Народу	5

Респ_7	ж	39	Самопоміч	15
Респ_8	ч	61	Позафракційний (Удар, БПП, Громадянська позиція А.Гриценка)	20
Респ_9	ч	36	Нац корпус	5
Респ_10	ч	30	Республіка	10
Респ_11	ж	40	Голос	5

Відмовилися взяти участь в інтерв'ю наступні політичні партії: «ВО «Свобода», «ОПЗЖ», «За майбутнє», «Українська стратегія Гройсмана», «Народний Рух України», «УНА-УНСО» та інші.

Процес проведення інтерв'ю характеризувався певною специфікою через контроверсійність обраної теми дослідження для суспільства. Було розіслано особисті запрошення для участі в інтерв'ю 69 потенційним респонденткам та респондентам, що представляють різні політичні партії в Україні на особисті імейли та сторінки у мережі Фейсбук. З них, отримано 10 відповідей, з яких 8 відмов та 2 позитивних відповіді.

Серед відмов найчастіше називали наступні причини: «я не компетентна у цій темі», «це не моя сфера, я нічого про це не знаю», «в мене немає часу і не буде у наступні кілька місяців, не можу навіть годину приділити», «Я поняття не маю нічого, від слова взагалі, про ставлення ЄС до ЛГБТ. Можна було б припустити, що ставлення толерантне. Бо то – ЄС, але напевне я того не знаю». Деякі відмови були пояснені тим, що людина не впевнена, чи позитивно відреагує партія, якщо хтось дізнається про це інтерв'ю, або небажанням зашкодити іміджу партії, яку представляє респондент або респондентка.

Під час спілкування з потенційними респондентами та респондентками, щодо можливих інтерв'ю відчувалось небажання говорити на тему, пов'язану з ЛГБТ людьми, в той же час деякі з тих, хто відмовились, були готові дати інтерв'ю на тему прав жінок та гендерної рівності. Всі респондентки та

респонденти, яких вдалось знайти, були залучені через спільних знайомих, через особистий контакт чи прохання знайомих інших знайомих.

2.2. Ставлення політичних партій України та політиків до дотримання прав ЛГБТ людей

У дослідженні було проаналізовано програми 6 політичних партій, а також висловлювання їхніх представників щодо прав ЛГБТ людей у ЗМІ (див. додаток А). У більшості проаналізованих програм політичних партій відсутні положення, які стосуються прав людини.

Окремі позиції щодо прав людини та гендерної рівності мають програми двох партій: «Європейська Солідарність» (ЄС) та «Слуга народу» (СН). Обидві обстоюють дотримання прав людини та забезпечення рівних прав та можливостей, дотримання гендерної рівності. Разом з тим, «ЄС» виступає за державний контроль над дотриманням такої рівності (Гарань, 2019). Ставлення ЄС до гендерної рівності можна оцінити як позитивне.

Попри наявність таких позицій, обидві партії не вплинули на реалізацію цивільних партнерств в Україні. Розробка законопроекту про цивільні партнерства входить до одного з пунктів Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини до 2020 року: «Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера» (План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, 2015). Дана стратегія була підписана попереднім президентом Петром Порошенком у 2015 році (план дій, у свою чергу, підписав прем'єр-міністр Арсеній Яценюк).

Проте у грудні 2018 року заступник міністра юстиції з питань європейської інтеграції Сергій Петухов заявив про малоімовірність законодавчого врегулювання цивільних партнерств через поляризацію суспільства, тому що, на

його думку, Верховна Рада за це питання не проголосує (1:0 на користь «скреп», 2018). Таким чином, представники партії «Слуга народу» фактично не надають підтримки врегулюванню цивільних партнерств, зокрема, для ЛГБТ людей.

Одним із пунктів програми політичної партії «Європейська Солідарність» є забезпечення «рівності жінок і чоловіків у всіх сферах», а також окремо згадується робота на посилення санкційного тиску на Росію для звільнення «в'язнів Кремля». Наприкінці 2016, тогочасний президент Петро Порошенко, лідер партії «ЄС», вніс законопроект про ратифікацію Стамбульської конвенції проти домашнього насильства. Проте, ратифікація, була заблокована у Раді через те, що там згадується слово «гендер» (Кириленко, 2020).

Петро Порошенко, лідер партії «ЄС» під час балотування на другий термін на президентських виборах висловлювався проти дискримінації ЛГБТ людей, проте не згадував шлюби чи цивільні партнерства (Комарова, 2019). Таким чином, політична партія «Європейська Солідарність» демонструє нейтральний підхід до дотримання прав ЛГБТ людей. У програмах партії та висловлюваннях політиків відсутня різка критика ЛГБТ руху, але при цьому також із відсутня конкретна підтримка.

У програмі «Опозиційної платформи – За життя» згадані чутливі теми старанно оминаються. Водночас, лідер партії Юрій Бойко, який також балотувався у президенти, свого часу зробив низку заяв проти антидискримінаційних законів щодо ЛГБТ (див. додаток А). Таким чином, дана партія представляє «ігнорувальний» та подекуди негативний підхід до дотримання прав ЛГБТ людей.

Альона Шкрум, депутатка від партії «Батьківщина», зазначала: «Я можу сказати не про партійну позицію, я можу сказати про свою особисту позицію. На сьогодні, я вважаю, це (гей-шлюби або цивільні партнерства) не є питанням, яке є от на часі прямо зараз. Люди очікують зовсім іншого. Люди очікують значних економічних реформ, люди очікують змін у своєму житті вже завтра. Тому для мене як людини, що навчалася за кордоном, в тому числі, у тих країнах, де немає легалізації, але є можливість, наприклад, усиновлювати дітей, – це не є

першочерговим питанням. Хоча маю багато друзів нетрадиційної орієнтації» (Москвичова, 2019). Таким чином, окремі представники партії демонструють нейтральне ставлення, проте безпосередньо лідерка партії Юлія Тимошенко демонструє негативне ставлення (див. додаток А).

У програмі партії «Голос» окремо теми прав ЛГБТ також не виділяються. Колишній лідер партії Святослав Вакарчук висловлювався щодо одностатевих шлюбів, зазначивши, що «у нас країна рівних прав і можливостей» (Вакарчук про ЛГБТ і одностатеві шлюби: У нас країна рівних прав і рівних можливостей, 2019). Дане висловлювання демонструє нейтральне ставлення партії до дотримання прав ЛГБТ, при цьому інші представники партії відкрито демонструють союзницьке ставлення до ЛГБТ спільноти (див. додаток А).

Права ЛГБТ у своїх програмах враховують дві політичні сили – «Демальянс» та «Демократична сокира». «Демальянс» не брав самостійної участі у парламентських виборах: партія домовилась із «Самопоміччю» про спільну участь у виборах президента та Верховної Ради («Самопоміч» та ДемАльянс об'єднались, 2018). У результаті, викладена на сайті ЦВК програма «Самопоміч» пропонує впроваджувати «принципи християнської моралі та здорового глузду» і жодну з аналізованих тем у програмі не згадує, що свідчить про реалізацію «ігнорувального» підходу.

Натомість «Демократична сокира» представлена окремо на сайті ЦВК. У її програмі наявна підтримка цивільних партнерств, скасування дискримінаційних норм у законодавстві, що обмежують самореалізацію людини, посиляючись на її стать, гендерну ідентичність, сексуальну орієнтацію чи сімейний статус (Загальна програма партії). Дана партія демонструє союзницький підхід до дотримання прав ЛГБТ людей.

Партії, які відкрито декларують негативне ставлення щодо прав ЛГБТ, – окремі представники політичних партій ВО «Свобода», «Національний Корпус», «Правий сектор», «Народний фронт». Зокрема, Руслан Марцінків, мер Івано-Франківська, під час «Маршу за життя та сімейні цінності» у 2016 році заявив, що «Гей не може бути патріотом», «Перед виборами мене в ефірі телеканалу

«1+1» запитали: чи може бути гей патріотом? Я сказав, що ні. Патріотом може бути тільки християнин, справжній патріот – той, хто вірить в Бога» (Кандидати у мери Івано-Франківська. Що відомо, 2020), (див. табл. 4).

Народні депутати від фракції «Слуга Народу» Георгій Мазурашу та Олена Лис зареєстрували у Верховній Раді законопроект, який вводить адміністративну відповідальність за «пропаганду гомосексуалізму та трансгендеризму». Проект закону №3917 був зареєстрований у парламенті 22 липня 2020 року (Верховна Рада України (2020)). Переслідування ЛГБТ людей не є відкритою позицією усієї партії «Слуга Народу», проте окремі представники партії демонструють різко негативне ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей (див. додаток А).

Один із заступників Сумського міського голови Максим Галицький напередодні проведення Маршу рівності на підтримку ЛГБТ спільноти у 2019 році на своїй сторінці у соціальній мережі Фейсбук висловив своє бачення цієї події, зокрема, зазначив, що хотів би бачити таких осіб в концтаборах (Щодо заступника мера Сум відкрили кримінальне провадження через висловлювання про ЛГБТ, 2019). На місцевому рівні ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей тяжіє до негативного.

Таблиця 2.2. Ставлення деяких політичних партій України до проблематики ЛГБТ спільноти

Аспект ЛГБТ прав	Слуга народу <i>Нейтральне ставлення (відсутність послідовної позиції).</i>	Європейська солідарність <i>В деяких аспектах нейтральне, в деяких позитивне ставлення.</i>	Опозиційна платформа – За життя <i>Негативне ставлення.</i>	ВО Свобода <i>Різко негативне ставлення.</i>	Голос <i>Позитивне ставлення (подекуди союзницьке від окремих представників партії).</i>
Дотримання прав людини, гендерна рівність.	Підтримують. Пріоритет офіційної програми.	Підтримують. Пріоритет офіційної програми.	Негативне. Реалізація прав людини в межах «традиційних цінностей», підтримують меншини лише в контексті	Негативне. Ставляться категорично проти до будь-яких меншин.	Підтримують. Проте в офіційній програмі не міститься жодного пункту про права людини на

			захисту російської мови.		гендерну рівність.
Одностатеві шлюби.	Єдина позиція відсутня.	Позиція невідома.	Негативне.	Негативне. Послідовне категорично негативне ставлення з боку усіх представників партії.	Підтримують.
Захист ЛГБТ людей від дискримінації .	Підтримують як необхідність для розширення співробітництва із Європейським Союзом. Окремі представники партії надають для розгляду цілком гомофобні законопроекти. При цьому деякі представники навпаки подають законопроект у для захисту прав ЛГБТ спільноти.	Підтримують.	Негативне.	Негативне. Послідовне ставлення.	Підтримують.
Трансгендерний перехід.	Позиція невідома. Проте окремі представники партії дозволяють негативні висловлювання на адресу трансгендерних людей.	Позиція невідома. При цьому гуманізація процедури трансгендерного переходу відбулася за часи президентства голови партії Петра Порошенка.	Негативне.	Негативне. Послідовне ставлення.	Позиція невідома.

Джерело: Ганжа, 2020; Лібералізм від ВО «Свободи»; Москвичова, 2019; ЛГБТ+, наркополітика, зброя і секс-робота: що про це кажуть програми партій; Програма партії «Голос».

Більшість політичних партій та політиків поточного скликання Верховної Ради України є прихильниками нейтрального та «ігнорувального» підходів до дотримання прав ЛГБТ людей, про що свідчать програми партій (відсутність у них згадувань про дану групу). Проте наявні також політичні партії та окремі політики, які послідовно демонструють різко негативне ставлення. Водночас протягом останніх років в Україні продовжують з'являтися політичні сили, які демонструють союзницьке ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей, зокрема, «Демократична сокира». Це свідчить про те, що поступово Україна може наблизитись до законодавчого забезпечення прав ЛГБТ людей. Міжнародний досвід демонструє, що активізація правозахисного ЛГБТ руху у поєднанні із появою політичних союзників сприяє дотриманню прав ЛГБТ людей на законодавчому рівні.

2.3. Чинники формування ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей

З метою виокремлення чинників формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей, перш за все, було досліджено загальне розуміння респондентами тематики прав людини та ЛГБТ зокрема. Усі респонденти, що взяли участь у інтерв'ю на питання, чи знають вони хто такі ЛГБТ, відповідали стверджувально, але вже у процесі уточнення, було зрозуміло, що не всі можуть точно назвати про які саме ідентичності йде мова.

Під час розмови про основні порушення прав ЛГБТ людей, більшість респондентів не змогли окреслити спектр прав, які можуть порушуватися через належність до ЛГБТ спільноти. Лише одна респондентка змогла назвати більш-менш вичерпно спектр проблем та прав, які порушуються або можуть порушуватися для ЛГБТ людей в Україні. Інший респондент зазначив, що на його думку в українській політиці мало хто взагалі розбирається у тематиці прав людини та «зможе відповісти що це таке»:

«Якщо ти є ЛГБТ-людиною, то в тебе немає тієї повноти прав, які мають інші люди, які є гетеросексуальними» (Респ_1).

Деякі респонденти описували приблизний спектр проблем, з якими зіштовхуються ЛГБТ люди:

«Ну, так, звичайно, я знаю, що є стереотипи і навіть жорстоке ставлення суспільства до, до людей з іншою сексуальною орієнтацією. І від цього вони страждають, тобто, не можуть самопроявлятися, не можуть жити таким життям, як живуть гетеросексуальні люди. Не можуть спокійно складати пари, жити все життя в парах. Не можуть одягатися так, як вони хочуть, і так далі. Все через осуд суспільства» (Респ_3).

«Олено, звичайно, ні, звичайно, ні. Звичайно, не мають, вони не можуть одружуватись, вони не можуть мати дітей нормально, вони не можуть отримати доступ до реанімації, наприклад, або ще якісь прості необхідні речі, які потрібні будь-якій людині, щоб відчувати себе нормально в суспільстві. Ну, і до того ж, відношення суспільства до ЛГБТ, представників ЛГБТ, це просто, ну, в Україні це ще на рівні, ну, скажімо так, двадцять, двадцять-тридцять років тому назад в Європі, тому, ну, десь так» (Респ_4).

Для деяких респондентів та респонденток було складно відповісти на питання, щодо порушення прав ЛГБТ людей та навести приклади або розрізнити права ЛГБТ та гетеросексуальних громадян та громадянок. Це пов'язано із радянським досвідом у формуванні ставлення до ЛГБТ спільноти, а також із униканням питань щодо прав ЛГБТ людей протягом періоду формування української державності. Таким чином, різні покоління людей в Україні не мають базових знань про права людини та ЛГБТ зокрема:

«Ну, якщо ми виходимо з класичних прав, то я думаю, що вони не відрізняються, да, ні для гетеросексуальних представниць, ні для представниць ЛГБТ» (Респ_8).

Інші респонденти та респондентки переважно концентрувалися на загальних уявленнях про права людей та дискримінації, порівнюючи ЛГБТ спільноту з різними іншими соціальними групами:

«Ну, як би у нас є різні в країні дискриміновані категорії, я не можу сказати, що ЛГБТ люди там більше чи менше дискриміновані, аніж там, не знаю, дружини загиблих в АТО, наприклад, да, порівнюю з собою» (Респ_5).

Також, помітним було те, що деякі респондентки були більше обізнані через свої професійні якості, або роботу у конкретних напрямках:

«Так, є проблеми в Кримінальному Кодексі, де за образи або насильницькі дії стосовно людей, які представляють ЛГБТ-спільноту, не аналогічні санкції як до, наприклад, тих, кого ображають за кольором шкіри, расою, релігією і так далі» (Респ_7).

Більшість респондентів генералізували свої відповіді, і наголошували на несправедливості та обмеженнях в можливостях користування правами для ЛГБТ людей, а не говорили безпосередньо про права, як такі. Говорили про дискримінацію та упередження наявні щодо ЛГБТ людей в українському суспільстві. Загалом питання щодо прав людини виявилось важким для обговорення, було помітно недостатній рівень наявних знань та розуміння прав людини в цілому, а не лише стосовно прав ЛГБТ спільнот чи порушення цих прав.

В ході аналізу інтерв'ю з представниками та представницями різних політичних партій та політичних сил було виокремлено головні чинники, які впливають на формування позиції політичних партій та політичних сил до дотримання прав ЛГБТ людей в Україні.

- Імідж партії

В основному, майже всі респонденти та респондентки зазначали, що офіційна підтримка ЛГБТ може зашкодити іміджу політичної партії чи сили, саме тому політики намагаються обходити це питання та уникати прямих відповідей щодо свого ставлення чи позиції самої політичної партії чи сили. Один із респондентів припускає, що ЛГБТ використовується різними силами з метою створення того чи іншого іміджу, або розхитування ситуації всередині країни: «Ну, ти розумієш, в першу чергу, якщо говорити особисто мою думку, то це ігри спецслужб, ігри силовиків у нас на території» (Респ_9).

- Електоральна підтримка партії

В розмові щодо можливих причин мовчання політичних партій та політичних сил з приводу ставлення до тематики прав ЛГБТ, в основному респонденти та респондентки зазначали проблемність підтримки цих питань з точки зору їхнього електорату. Враховуючи, що майже всі респондентки та респонденти зазначили, що бачать свій електорат, як консервативну більшість, вони не очікують схвалення від своїх виборців у разі підтримки їхньою політичною партією чи силою прав ЛГБТ. Тема ЛГБТ на думку одного з респондентів використовується, як інструмент політичного піару та конкуренції між політичними партіями: «Дивіться, тут же ситуація така, що це використовується просто як інструмент політичного піару і політичної конкуренції» (Респ_10).

- Цільова аудиторія партії

Цікавим спостереженням є те, що більшість опитаних визначили свою цільову аудиторію, на яку орієнтується їхня політична партія чи політична сила приблизно однаково. Їхні очікування щодо позиції виборців щодо ставлення до прав ЛГБТ також схожі між собою. Жодна з політичних партій не має чіткого уявлення про свого виборця і не розглядає ЛГБТ спільноту та їх союзників можливою цільовою аудиторією своєї партії та своїми потенційними виборцями.

- Популізм

Респонденти та респондентки неодноразово зазначали, що в Україні більшість політиків у будь-якій політичній партії чи силі зловживають популізмом, використовуючи маніпуляції задля досягнення своїх цілей. Враховуючи те, що в Україні, на думку респондентів та респонденток дослідження не існує партійних ідеологій, а люди мігрують від однієї політичної сили до іншої, здається достатньо важким завдання визначити чітку позицію саме політичної партії чи сили до різних питань.

До популізму також можна віднести і відсутність або формальність програм політичних партій. Як зазначив один із респондентів дослідження: «...в Україні

політичні партії формувались і формуються навколо олігархів і потім обслуговують цих олігархів» (Респ_10).

Декілька респондентів зазначили, що позиція політичних партій щодо прав ЛГБТ людей проявлялася під час голосування на місцевих рівнях, в міських та обласних радах щодо суміжних питань. Так, у Луцьку було ініційовано голосування за «вилучення з міських бібліотек книжок «Принцеса та принцеса», яке підтримала більшість політичних партій. Така позиція була продемонстрована переважно через небажання бути потім звинуваченим у «підтримці та пропаганді ЛГБТ».

Інші респонденти та респондентки під час інтерв'ю неодноразово зазначали, що тема ЛГБТ політизована та широко використовується у політичному середовищі з метою дискредитації тих чи інших політичних сил та, особливо, окремих політиків:

«І, ну, було, був період, коли була якби кампанія цькування на цю тему, ну, мені в передвиборчій кампанії в дев'ятнадцятому році це питання задавали неодноразово вибор... Тобто, задавали два питання: ринок землі і як ви ставитесь до ЛГБТ-спільнот. І задавали, як правило, з провокаційною метою, да, очікуючи там на якусь зраду від мене» (Респ_5).

Загалом відчувається страх бути асоційованими з ЛГБТ темами або навіть представленим або представленою належною або належним до спільноти ЛГБТ. Респонденти та респондентки також відзначають більший вплив церков та релігії у регіонах України, де більшість виборців залежні від того, яку позицію займає церква. Вони також відзначають присутність представників церков та священиків у політичному житті, на сесіях міських рад, перемовинах та державних заходах. Ставлення Церкви до прав ЛГБТ респонденти та респондентки визначають, як негативне або, що це «не прийнятно».

2.3.1. Особистий досвід політиків у формуванні ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей

Щодо питання про особисту позицію, щодо прав ЛГБТ спільноти в Україні та ставлення до ЛГБТ людей, переважна більшість респондентів та респонденток

говорять про своє ставлення досить обережно, переважно уникаючи його оцінки, особливо, маркування як позитивного. Це пов'язано із негативними стереотипами щодо ЛГБТ спільноти у суспільстві і страхом бути асоційованою із даною спільнотою. Більшою мірою респонденти та респондентки намагаються зробити акцент на тому, що вони ставляться «як до інших», «як до всіх». Складнощі в оцінці ставлення, як «позитивного», переважно пов'язані з намаганням уникнути підозри у «просуванні прав ЛГБТ», що досить сильно пов'язана для них з так званою «пропагандою». Часто респондентки зазначала, що не хочуть «робити на цьому акцент» або виділяти якимось саме ЛГБТ людей:

«Ну, і в мене, в мене і друзі є геї, і я їх дуже люблю, ми спілкуємось, тобто, ну, з цим взагалі нема в мене якихось проблем там і так даліє. Я ніколи на цьому не, не роблю акценту, наприклад, я знаю, що я нічого не питаю там, ну, цей, тобто, ну, намагаюсь, щоб люди не відчували себе якимось себе некомфортно, тому що все-таки цей рівень дискомфорту в суспільстві є» (Респ_4).

Деякі респондентки використовували для маркування свого нейтрального ставлення такі слова, як «нормально»:

«Ну, напевно, що нейтральне. Ну, тобто для мене це такі самі люди, як і будь-хто інший. І ви знаєте, що я стикаюся у своєму професійному житті з представниками ЛГБТ-спільноти, ну, я цього навіть не помічаю, так би мовити, в спілкуванні і так далі. Ну, для мене це абсолютно. І коли при мені, ну, допустимо, відбуваються якісь прояви: наприклад, поцілунки чи обійми, мені це абсолютно нормально» (Респ_3).

Інші намагались уникати чіткого маркування свого ставлення, говорячи про «такі самі права»:

«Я не знаю, що можна маркувати «позитивне», «негативне», «нейтральне», але такі самі права, як мають представники різних національностей, різних релігійних, так, конфесій. Такі самі права повинні мати і люди, і вони точно не мають зазнавати дискримінації» (Респ_6).

Особливо важливим тут є те, що під час розмови щодо особистого ставлення до ЛГБТ людей, деякі респондентки намагались відійти від «позитивного»

ставлення, маркуючи його «підтримкою пропаганди». Вони більше тяжіли говорити про «нейтральне», що не означає «просування», або «схвалення», але і не називали своє ставлення різко негативним, або «неприйняттям». Майже всі респондентки та респонденти пов'язували своє особисте ставлення з ситуацією, яка зараз склалася зі ставленням до ЛГБТ у «більшості суспільства». Говорити про активну підтримку вони не готові. В процесі бесіди про те, чому саме вони не готові, більшість пояснює це «загальною неготовністю українського суспільства» та «можливістю втратити електоральну підтримку». Більшість серед опитаних політикинь та політиків поділяють думку про те, що права ЛГБТ зараз не на часі, тому що Україна «значно відстає у розвитку від цивілізованих країн» і, що «потрібен час для змін». У деяких випадках респондентки описували свій негативний досвід, що пов'язаний саме з відкритою позицією щодо підтримки тих, чи інших ініціатив, що стосувались прав ЛГБТ. Так, наприклад, одна респондентка розповіла про свій досвід внесення до Верховної Ради законопроекту по боротьбі зі злочинами на ґрунті ненависті щодо ЛГБТ:

«Ну, був пресінг. Тобто. і одна людина, якщо там, наприклад, депутати не підтримують, да, колеги не підтримують, голова комітету профільного не підтримує, ніхто не підтримує, да, тільки там одна людина, яка цю петицію подала, мені писала про підтримку і все» (Респ_7).

«Але я впевнена, що якщо я начну просувати таку думку активно, наприклад, там в сесійній залі або там ще десь, то на негатив нашттовхнешся, це безсумнівно» (Респ_4).

Найбільш уживаними позначеннями та маркуванням можна назвати маркування «як до всіх інших», «бо вони мають мати такі самі права». Для багатьох респонденток було важливим зазначити, що вони «не просувають це питання»:

«Я підтримую, але не просуваю це питання» (Респ_3).

«Нейтральна. Така ж, як і до всіх інших. Я є представником нацменшини, тому я розумію, як ставляться до нас, меншин, да, і розумію, що ставлення ще

гірше до ЛГБТ, ніж до нацменшин. От. А моє особисте ставлення до ЛГБТ-спільноти, як до будь-якої спільноти нашого суспільства» (Респ_7).

Лише одна респондентка оцінила своє ставлення, як позитивне:

«Позитивне, мабуть. Позитивне» (Респ_1).

Респондент, що належить до більш націоналістичного напрямку українського політикуму вважає, що питання сексуальної орієнтації взагалі не повинно нікого хвилювати, адже не є критерієм оцінювання особистості в контексті взаємодії з людьми:

«Як би хто з ким спить, це як питання не актуальне. Ну, взагалі, в принципі, коли ти знайомишся з людьми, ти не питаєш там, ну, то єсть взагалі не актуальне, ну, то єсть є більш весомі якісь там аргументи в взаємодії з людьми» (Респ_9). Взагалі, на думку респондента, питання ставлення представників націоналістичних рухів до прав ЛГБТ спільноти не є принциповим для українського націоналізму і не стоїть на порядку денному:

«От і я якби обзначив, що якщо вас там цікавить, хто кого..., то, в принципі, не входить в першу десятку взагалі проблем, які треба вирішувать» (Респ_9).

2.3.2. Офіційна позиція політичних партій України щодо дотримання прав ЛГБТ людей

У розмові майже зі всіма респондентами та респондентками щодо офіційної позиції політичної партії чи сили, яку вони представляють було отримано досить подібні відповіді щодо відсутності офіційної позиції щодо ставлення до прав людини щодо ЛГБТ, яка була б закріплена у програмних документах (див. табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2. Наявність офіційної позиції політичної партії щодо ЛГБТ

Політична партія	Обізнаність щодо ЛГБТ спільноти	Особисте ставлення	Наявність офіційної позиції партії щодо прав ЛГБТ	Ставлення політичної партії (неофіційне)
------------------	---------------------------------	--------------------	---	--

ДемСокира	наявні	позитивне	Є у програмі партії	позитивне
Європейська солідарність	наявні	нейтральне	ні	негативне
Голос	наявні	нейтральне	ні	немає
Удар	наявні	нейтральне	ні	немає
Слуга народу	наявні	нейтральне	ні	немає
Самопоміч	часткові	нейтральне	ні	немає
Нац корпус	часткові	нейтральне	ні	немає
Безпартійний	часткові	нейтральне	н\а	н\а
Республіка	наявні	нейтральне	Є у програмних документах	Позитивне
Слуга народу	часткові	нейтральне	ні	немає

Лише дві політичні партії, які не входять до тих, що присутні у Верховній Раді України чи у міських та/або обласних радах підтвердили наявність офіційної позиції політичної сили щодо прав ЛГБТ. Це політична партія «Демократична Сокира» та політична партія «Республіка»:

«Політична партія «Республіка» – перша в Україні партія, яка офіційно, публічно, без застережень підтримала емансипацію ЛГБТКІ+ спільноти та всіх гендерів» (Респ_9).

«Це було в самому початку партії, тобто, ці питання для партії важливі. І це єдина така партія, яку я знаю, яка постійно висловлюється щодо дискриміназації секс-роботи і щодо ЛГБТ-людей, але рідше» (Респ_1).

У відповідях щодо офіційної позиції у ставленні до прав ЛГБТ важливим для дослідження аспектом є ставлення політичної партії до прав людини загалом та включення або виключення прав людини до програмних документів партії чи політичних сил. Більшість респондентів та респонденток не змогли точно сказати, чи є в партійних документах щось конкретне про права людини, але деякі припускали, що «має бути», інші говорили про відсутність системної позиції або бачення з цього приводу:

«Сто відсотків є, цитувати зараз не готова, просто треба взяти фрагмент програми і його, ну, як би прочитати» (Респ_5).

«Важко говорити, ну, тобто декларує, що підтримує, але явно не зосереджена на цих процесах. Тобто, «Слуга народу» явно не зосереджена на питаннях прав людини будь-яких аспектів, починаючи від ЛГБТ, закінчуючи там правами людини в розрізі перехідного правосуддя і повернення територій, повернення громадян з окупованих територій. Тобто ніяких пріоритетів щодо розвитку і ствердження прав людини наша партія не має» (Респ_7).

Важливим аспектом у розмовах з деякими з представників та представницями політичних партій та політичних сил є те, як самі респонденти та респондентки класифікують свою партію за ідеологічним політичним спектром. Частина респондентів та респонденток намагались віднести свою політичну партію до спектра визначень «право-ліво», «консерватори-ліберали-демократи». Спираючись на це деякі з них намагались пояснити неофіційне ставлення політичної партії, яку вони представляють до проблематики дотримання прав ЛГБТ:

«Це праволіберали. І в їх програмі від початку є права ЛГБТ-людей і є, ну, є гендер і є секс-робота як робота. Це було в самому початку партії, тобто, ці питання для партії важливі. І це єдина така партія, яку я знаю, яка постійно висловлюється щодо декриміналізації секс-роботи і щодо ЛГБТ-людей, але рідше» (Респ_1).

«Ну, але взагалі мені здається, що наша партія – така людиноцентриська партія, християнські демократи, консерватори» (Респ_4).

«Правоцентристська, мабуть, я би так сказала». «Та, ліберальні економічні погляди, але там з точки зору патріотично-націоналістичних ідей, то, мабуть, це правоцентристська» (Респ_3).

«Ну, «Самопоміч» як партія має консервативний в цьому сенсі погляд, тому говорити про «Самопоміч» – це важко. (...) це класична християнсько-демократична партія, дуже схожа з німецьким форматом, до якої належить Меркель, тобто достатньо, мені здається, неприховано» (Респ_8).

Проте основна частина опитаних чітко не могла окреслити конкретну політичну орієнтацію партії, або розповісти більше про політики, яку просуває кожна політична сила з точки зору ідеологій, економіки, соціальної сфери тощо. Більш досвідчені політики говорили про відсутність якоїсь прописаної власної ідеологічної партійної орієнтації та взагалі про відсутність таких у будь-якої з політичних сил чи партій в Україні:

«Та про що ви кажете? Нема в нас жодної, там, політично орієнтованої політичної партії. Це я знову ж таки кажу, що вони навіть не розуміють, що таке право, ліво, да? Тому що, якщо вважати, там, не знаю, свободу правої, то тоді я балерина, да. Це ж ліваки, це реальні ліваки, і там «Нацкорпус» – це реальні ліваки, да, а не правоцентристська або права партія, з правою ідеологією, консервативна якась» (Респ_10).

Деякі респонденти зазначали, що в Україні немає запиту на наявність правозахисних напрямків у політичних програмах партій, або ж відсутність компетентності щодо прав людини у політичних силах та політичних партіях України та у політиків загалом. Переважно всі респонденти та респондентки зазначали, що підтримки прав ЛГБТ серед політичних партій немає, тому що немає саме суспільної підтримки:

«Суспільне ставлення, воно стримує того, щоб публічно сформулювати своє ставлення до ЛГБТ-середовищ в програмі» (Респ_5).

Іншим аспектом є те, що в Україні немає вибагливого ставлення до програм політичних партій, вони пишуться «для галочки» і виборець їх не читає, вони не є важливим фактором у подальшому голосуванні за ту чи іншу політичну партію чи політичну силу:

«Програма завжди пишеться лівою ногою, відповідно до побажань виборців, зробити це покрасивше, і просто, щоб вони щось прочитали. Бо я вас запевняю, в Україні, окрім експертів, а ви в даному випадку експерт, ніхто програми не читає, тому що всі, вот виборці, їх коли питаєш «Скажіть, будь ласка, ну, чому ви голосуєте за ту чи інакшу, іншу партію?». Всі кажуть: «Ну,

тому що із-за програми». А програму власне ніхто не читає, тобто. вона має бути, неї треба потрясати, ну казати, що програма є» (Респ_4).

«Але в Україні, мені здається, що і виборці, немає такого запросу на якісні програми, дійсно розгорнуті. Згадайте вибори дев'ятнадцятого року, ніхто не читав програми» (Респ_6).

Розвиваючи тему ставлення до прав ЛГБТ, в контексті прав людини, більшість респондентів та респонденток зазначили, що при звуженні дискусії саме до прав людини щодо ЛГБТ, ставлення представників та представниць різних політичних партій значно змінюється. Тут відповіді варіювалися від необізнаності щодо подібних дискусій всередині партії чи політичної сили до відсутності будь-якою дискусії або ігнорування чи спроб обходити це питання:

«...а це спроба обійти питання, да, тобто не озвучити позицію з цього приводу або не загострювати на питанні якусь особливу увагу. Тобто. умовно, знаєте, ця класична фраза «а у нас що інших проблем не вистачає?», ну, і тому подібне» (Респ_7).

«Дивіться, це дуже вибіркова історія. Я вважаю, що взагалі якби, якщо спитати моїх партійців, всі якби кивнуть головою, скажуть, що звичайно, вони підтримують права людини. Але якщо тільки бути йтися про права ЛГБТ-спільноти, то більша частина людей, я не кажу всі, до речі, але все-таки більша частина людей, це стосується перш за все тих, хто старше і тих, хто, з тих регіонів, ну, менше, скажемо так, прогресивних, там Західна Україна, вони ж там носяться зі своїми там сімейними цінностями. Відповідно, якщо цього питання буде стосуватися, то реакція буде, якщо копнеш просто далі, то реакція буде зовсім інша» (Респ_4).

Іншим важливим аспектом в контексті внутрішньопартійних дискусій є те, що деякі респонденти та респондентки називали відсутність консолідованого бачення, або позицію партії. Так, наприклад, в одному з інтерв'ю респондентка зазначила наявність всередині партії двох точок зору щодо поділу у ставленні до прав людини, що виражається у дискусіях та коментарях щодо прав ЛГБТ:

«...вони постійно в конфронтації, вони там, ну, і в принципі, якесь одне крило перемагає в певний період, в певний період – інше, але, ну, під час виборів голова виборчого штабу має найвищу силу» (Респ_3).

З іншого боку, майже всі респонденти та респондентки зазначали «невигідність» теми ЛГБТ в контексті електоральної підтримки та намагання політиків уникати розмов на цю тему або вираження поглядів чи озвучування позиції:

«Тому що, з одного боку, якщо ти Європейська Солідарність і ти говориш про шлях до Європи, то ти маєш толерувати будь-які прояви інакшості, з іншого боку, якщо ти говориш, що ти підтримуєш, наприклад, щоб гей-пари мали дітей, то ти нашоувхуєшся на негативну реакцію власного же електорату» (Респ_4).

Одна респондентка зазначила про більшу консервативність депутатів-мажоритарників, які орієнтуються, на її думку, на ще більш консервативний електорат, ніж депутати, що йдуть за партійними списками:

«Ну, наприклад, мажоритарники, вони є більш консервативними, тому що вони в більшості своїй представляють регіони і вони представляють маленькі містечка, села, ну, крім, навіть якщо частина там якихось міст підпадає, да, але тим не менш. Вони є завжди більш консервативними, більш обережними, скажемо, з будь-якими тематиками, які носять для них контроверсійний характер або який можуть не розділяти їх виборці» (Респ_8).

Загальне бачення електорату політичних партій виявилось схожим у різних політичних партій та політичних сил. Так респондент, що має великий досвід у політиці зазначає, що основний портрет виборця є більш-менш сталим і політичні партії та політичні сили в Україні мають уявлення усталений портрет цього виборця, як людини, для якої тема ЛГБТ – це «табу»:

«А основний виборець у нас вже за сорок років, да, тобто виборець до сорока років, він, як правило, там, ну, не ходить на вибори, да, тобто практично там або менше ходить на вибори. Тобто треба спілкуватися з виборцями, які старше сорока років, а це вже виборці, які отримували, там, освіту, виховання

і все таке інше від людей советської... Советською ментальністю, там, з советськими поглядами, правосвідомістю, якщо хочете, там, советською, да, таке інше. І тому, в принципі, в принципі, це все накладає на те, що тема заборонена, ця тема – табу» (Респ_10).

Інша респондентка зазначила, що Україна є консервативною з точки зору підтримки прав меншин і особливо, якщо це стосується регіонального контексту маленьких міст та селищ. На її думку, цей патріархальний консерватизм заперечує право навіть на дискусію на такі теми:

«...що українське суспільство має достатньо патріархальний консервативний, ну, як би погляд на багато речей, включно з ЛГБТ (...) Тому консерватизм, він в першу чергу проявляється в тому, що заперечується навіть якийсь окремий формат інтересу або якихось прав цієї суспільної групи, як такої, як окремої, да, тобто, заперечується навіть право на дискусію про це» (Респ_8).

Одна респондентка, розповідаючи про свій особистий досвід висловлювань на підтримку прав ЛГБТ зазначила, що, на її думку, основна проблема полягає у відсутності широкої дискусії щодо прав ЛГБТ саме у суспільстві в цілому, яку би підхопили політичні партії, які залежать від думки свого електорату та бояться зміни ставлення виборців у разі підняття чутливих тем. Деякі респондентки зауважили, що на їхню думку суспільство демонструє неготовність до обговорення тем, пов'язаних з правами ЛГБТ:

«...а саме від суспільства, да, тобто є якісь там очікування суспільства або неготовність суспільства відкрито обговорювати якусь тему. І відповідно неготовність цього суспільства, вона змушує партії бути більш стриманими, ніж вони могли б» (Респ_5).

Говорячи про контекст ситуації в Україні навколо ЛГБТ руху, один респондент зазначає, що це є питанням, яке використовують різні сили у своїх інтересах, часто з політичною метою або з метою контролю суспільної думки:

«...в першу чергу, якщо говорити особисто мою думку, то це ігри спецслужб, ігри силовиків у нас на території. При намаганні монтажу

диктатури їм не надо, щоб там рух ЛГБТ, який досить, в принципі, асиметричний і інформаційно актуальний, міг говорити, ну, наприклад, там «оце хорошо, а це погано», мав свою думку» (Респ_9).

Респондент припускає, що тема прав ЛГБТ часто використовується в Україні з маніпулятивною метою, або з метою дискредитації тієї чи іншої важливої суспільної теми. Також респондент зазначає, що рух ЛГБТ за права намагаються контролювати, використовуючи провокації та різні націоналістичні угруповання:

«...там «Традиція і порядок», яка фінансується (прізвище), і, тобто..., нападає на ЛГБТ, ну, там на ЛГБТ якісь акції, а потім ЛГБТ для публічних акцій просить те ж ..., того ж (прізвище) себе охороняти. Тому це якби називається, ну, на вулиці говорять: рух, який не має своєї думки. Це як у ..., тобто в них немає вибору, тобто що у ..., що у «Традиції», що у цих, у них, ну, немає вибору, їх загнали, як на думку мою, наприклад» (Респ_9).

При обговоренні дискусій всередині політичних партій щодо ЛГБТ спільноти, було виокремлено ряд наступних важливих моментів. Серед респондентів та респонденток поширеною думкою є те, що тема прав ЛГБТ не є пріоритетною для широких внутрішньопартійних дискусій в українській політиці. Більшість опитаних зазначили наявність різних особистих ставлень серед членів партій та політичних сил до ЛГБТ питань, а також ситуативні голосування чи висловлювання серед політиків та політикинь більшості політичних партій. Проте майже всі респонденти та респондентки зазначали наявність негативного ставлення та позицій опозиційних політичних партій до питань прав ЛГБТ:

«Ну, і, наша партія, але не всі, ну, тут тож є особистісний фактор. Ну, в результаті у нас було обговорення в раді. Всі говорили про традиційні сімейні цінності, що діти це читають і зразу стануть всі геями і лесбіянками, і що, що ж це буде, куди катиться світ, в нас стільки розлучень (...) І один із депутатів, це представник «За майбутнє», він протестантський пастор, чомусь вирішив винести на рішення ради обговорення це питання, при тому, що ця книжка вже

два роки як погоджена Міністерством культури і знаходиться в бібліотеках...» (Респ_3).

Респонденти та респондентки також зазначали, що суспільство має надати запит до політиків та змінити своє ставлення до прав ЛГБТ, тоді це стане важливим питанням і для внутрішньопартійних дискусій:

«Має змінитися відношення ключового електорату до цієї, до цього питання. От, просто чесно, як воно є. Я думаю, що якщо б фокус-групи або соціологічні дослідження показали, що серед електорату потенційного або існуючого Європейської Солідарності є підтримка ЛГБТ-спільноти або серед електорату багато ЛГБТ-спільноти, то відповідно була б і така позиція партії» (Респ_4).

«Потрібно, аби люди самі дали запит політикам, без цього нічого у ставленні політичних сил не зміниться. Прийти і сказати, що ми не маємо нічого проти ЛГБТ» (Респ_2).

Один з респондентів зазначив, що говорячи про Україну ми не можемо вести мову про політизацію самого ЛГБТ в контексті руху за права чи існування ЛГБТ спільноти, скоріше можна говорити про використання теми ЛГБТ з маніпулятивною метою та з метою політичної конкуренції:

«Є люди, які налаштовані радикально по відношенню до цих груп людей, і їх можна притягнути на свою сторону як політичну групу та групу інтересів, от. І на яку можна навіть опиратися, тому що, ну, мракобесів завжди в суспільстві набагато більше, ніж геніїв, от. І тому на цю групу можна опиратися і її можна використовувати і, в принципі, можна все це використовувати. Тому ми говоримо про не надто політизоване явище, ми говоримо про політизоване використання цього явища з метою от такої вот недоброчесної політичної конкуренції» (Респ_10).

Отже, серед основних чинників (причин) формування позиції політичних партій в Україні до дотримання прав ЛГБТ людей можна виокремити наступні:

- Ідеологічний спектр партійної орієнтації (Право/ліво).
- Імідж партії.

- Електоральна підтримка партії.
- Цільова аудиторія партії.
- Популізм.
- Інші чинники (наприклад, ставлення позиція церкви).

На формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей загалом впливають такі групи чинників, як особистісний фактор та політичний контекст країни. Було виявлено, що значна частина потенційних респондентів та респонденток негативно ставляться до досліджуваної проблематики, що зумовило складність процесу емпіричного дослідження.

У програмах більшості досліджуваних політичних партій відсутні згадування про забезпечення прав людини, зокрема, ЛГБТ людей та сприяння гендерній рівності. При цьому велика кількість політиків публічно висловлюється щодо тем, які пов'язані із дотриманням прав ЛГБТ людей і дані висловлювання мають негативне забарвлення. Попри це, в Україні на сучасному етапі вже з'являються політики та політичні партії, які висловлюються на підтримку окремих аспектів прав ЛГБТ людей.

При розгляді політичного контексту країни було виявлено, що важливими чинниками формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей є відсутність класичної політичної культури в Україні, орієнтація на консервативний електорат, відсутність реальних чітких програм політичних партій, популізм української політики. Також серед складових даного контексту можна виокремити загальну ідеологічну спрямованість партії або політичної сили, орієнтацію на електоральні вподобання потенційних або існуючих виборців цієї політичної партії або руху, лідерство у політичній партії або політичній силі, а також зовнішній вплив євроінтеграційних процесів на політику чи позицію партії.

До особистісного ставлення варто віднести такі чинники, як загальна поінформованість та знання у сфері прав людини, особисте ставлення, що сформувалося під впливом виховання та освіти політиків та політикинь.

Загалом було виявлено відсутність дискусій щодо офіційної позиції політичних партій щодо питань пов'язаних з ЛГБТ спільнотою. Загальне ставлення або позиція більшості досліджуваних політичних партій до питання дотримання прав ЛГБТ людей не є сформованими. Більшість респондентів та респонденток стверджували, що це пов'язано з відсутністю широкого запиту від суспільства на включення прав ЛГБТ до програм політичних партій.

ВИСНОВКИ

Попри те, що існує деяка нестача інформації не лише про процес формування ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей в українській політиці, а й взагалі про існування чітких позицій політичних партій та рухів щодо даного питання, наявні дослідження та джерела інформації свідчать про те, що дотримання прав ЛГБТ людей не є пріоритетною темою для української політики.

У дослідженні було узагальнено теоретичні підходи до включення прав ЛГБТ людей у загальний політичний процес на прикладі світового досвіду. По-перше, права ЛГБТ людей включаються у політичний процес завдяки розвитку нормативно-правового забезпечення прав людини на міжнародному рівні, а також в окремих країнах світу. По-друге, це відбувається завдяки рухам представників різноманітних меншин за громадянські права, а також соціальних рухам. Важливу роль у даних процесах відіграв розвиток феміністичного руху, зокрема, його друга та третя хвилі, адже вони розширили політичні вимоги жінок та сприяли утвердженню інтерсекційності. Підходи до дотримання прав ЛГБТ людей базуються на ставленні політичних партій до питання забезпечення рівноправ'я для ЛГБТ спільноти (наприклад, легалізації одностатевих шлюбів чи партнерств), захисту від дискримінації. Зокрема виокремлюється наступна класифікація: різко негативне, негативне, нейтральне, позитивне, союзницьке, ігнорувальне ставлення.

Було виявлено теоретичні засади формування ставлення політичних партій до дотримання прав ЛГБТ людей. Значний вплив на формування даного ставлення має радянський досвід, адже у Радянському Союзі здійснювалося кримінальне переслідування ЛГБТ людей, таким чином, ставлення до питання прав на політичному рівні оцінюється як різко негативне. У незалежній Україні дане питання використовувалося дискредитації своїх опонентів. На сучасному етапі ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей в Україні еволюціонує від негативного до нейтрального, а в окремих випадках навіть до союзницького.

В ході аналізу емпіричного матеріалу, було визначено дві основні групи чинників, які впливають на формування ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей: особистісний фактор ставлення та політичний контекст країни. Загалом тема ставлення політиків до дотримання прав ЛГБТ людей виявилася складною для дослідження, з огляду на табуованість тематики та негативне ставлення багатьох потенційних респондентів та респонденток.

Основними складовими формування ставлення до дотримання прав ЛГБТ людей є особистісний фактор ставлення політиків до ЛГБТ та політичний контекст формування державної політики в Україні. В цьому контексті важливими чинниками були названі відсутність класичної політичної культури в Україні, орієнтація на консервативний електорат, відсутність реальних чітких програм політичних партій, популізм української політики.

Основними складовими особистісного ставлення, що були виявлені в ході проведення інтерв'ю з представниками та представницями політичних сил, є загальна поінформованість та знання у сфері прав людини, особисте ставлення, що сформувалося під впливом виховання та освіти політиків та політикинь.

Серед складових політичного контексту державної політики можна назвати загальну ідеологічну спрямованість партії або політичної сили, орієнтацію на електоральні вподобання потенційних або існуючих виборців цієї політичної партії або руху, лідерство у політичній партії або політичній силі, а також зовнішній вплив євроінтеграційних процесів на політику чи позицію партії.

Загалом, респонденти зазначили, що загальної офіційної дискусії у партіях, щодо ставлення до прав ЛГБТ людей, або дискусії щодо офіційної позиції партії щодо питань пов'язаних з ЛГБТ бракує.

Українській політиці бракує класичних політичних сил, що утворюються навколо ідеологій та політичних орієнтацій. Деякі досвідчені політики стверджували, що в Україні політичні партії формуються навколо інтересів олігархів і для обслуговування їх інтересів.

Питання прав ЛГБТ людей не піднімається на рівні офіційних дискусій у середовищі політичних партій, тому важко говорити про наявність якогось

загального ставлення або позиції. Наявні позиції окремих представників політичних партій. Основним фактором, що впливає на наявність чи відсутність дискусії всередині політичних партій та політичних сил, щодо прав ЛГБТ є електоральні орієнтації партій, їхнє бачення своїх виборців та питань, які цих виборців хвилюють. Більшість респондентів та респонденток вважають, що немає широкого запиту від суспільства на включення прав ЛГБТ до програм політичних партій. Бачення середньостатистичного виборця в Україні у майже всіх політичних сил збігається в контексті консервативності та неприйняття ЛГБТ людей.

Іншим важливий чинником є підтримка іміджу партії, як політичної сили, яка відстоює інтереси суспільства. Більшість представників та представниць політичних партій та сил вважають, що українське суспільство «не готове» до підтримки прав ЛГБТ людей і тому, відповідно, така можлива підтримка може зашкодити іміджу політичної партії чи політичної сили. Загалом, складається враження, що ЛГБТ люди, не враховуються жодною з політичних партій чи сил, як реальні виборці чи можлива цільова аудиторія серед електорату політичних сил чи партій.

Отже, враховуючи отримані теоретичні та емпіричні результати дослідження, можна зробити висновок, що ситуація з політичною підтримкою прав ЛГБТ спільноти в Україні виглядає складною та неоднозначною. З одного боку, ми бачимо, що поступово особисте ставлення деяких представників та представниць політичних партій до прав ЛГБТ людей змінюється на позитивне або нейтральне, і мова йде загалом про підтримку рівності будь-яких соціальних груп у суспільстві. Також ми бачимо підвищення рівня обізнаності про існування порушень прав ЛГБТ спільноти в Україні. З іншого боку, політична система в Україні є достатньо консервативно-орієнтованою на середньостатистичного виборця, який не є прихильником рівності для ЛГБТ людей. Політичні партії орієнтуючись на електоральну підтримку, яка є основним пріоритетом для них, використовують цей консерватизм, маніпулюючи питаннями пов'язаними з ЛГБТ спільнотою для отримання політичних дивідендів у політичній боротьбі.

Враховуючи, що політична система України не є сформованою на класичних політичних ідеологіях, а скоріше на інтересах олігархічних груп та кланів, питання пов'язані з правами ЛГБТ людей, в контексті дотримання прав людини загалом, не є пріоритетними для жодної з політичних партій чи сил у сучасній Україні.

Враховуючи отриманні результати емпіричного дослідження та попередній теоретичний аналіз, можна виділити дві групи реципієнтів щодо подальших рекомендацій: громадські активісти та активістки, що займаються адвокацією прав ЛГБТ та їх союзники та союзниці та політичні партії чи політичні сили.

Говорячи про громадський сектор, по-перше, необхідно розробити план роботи з політичними партіями та окремими політиками щодо сенсibilізації до питань ЛГБТ спільноти. По-друге, посилити інформаційно-просвітницьку роботу в різних регіонах України задля актуалізації теми дотримання прав ЛГБТ людей. По-третє, сформуванати чіткий план вимог до політичних партій та політиків щодо дотримання прав ЛГБТ спільноти.

Щодо політичних партій та рухів, по-перше, необхідно включити до своїх програм напрямок просування та забезпечення прав людини, по-друге, провести у партіях та політичних силах внутрішні офіційні обговорення та сформуванати свою позицію щодо забезпечення прав ЛГБТ людей, по-третє, залучати до внутрішньопартійних обговорень та консультацій експертів та експерток з правозахисної спільноти з метою вивчення питання дотримання прав ЛГБТ людей та формування позицій політичних партій та сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1:0 на користь «скреп»: Мін'юст не розроблятиме закон про цивільні партнерства (2018). Отримано 3
https://zmina.info/news/minjiust_vidmovivsija_pisati_zakonoprojekt_pro_civilni_partnerstva_ta_radit_pravozahisnim_organizacijam_perekonuvati_suspilstvo/
- Байєр, О. (2019). Обґрунтована теорія як метод роботи з текстом. Наративна психологія: теорія, емпірика, практика. *Доповіді ключових спікерів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (29–30 листопада 2019 р., м. Кривий Ріг)*, (с. 4-7).
- Богдан, О. (2015). *Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження?* Київ: Дух і Літера.
- Бхаттачарджи, А., Ситник, Н. *Дослідження в соціальних науках: теорія і практика.* Отримано 3
https://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?filename=4&article=1002&context=oa_textbooks&type=additional
- Вакарчук про ЛГБТ і одностатеві шлюби: У нас країна рівних прав і рівних можливостей (2019). Отримано 3
<https://ua.interfax.com.ua/news/political/592488.html>
- Верховна Рада України (1991, 12 грудня). Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР. Отримано з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1974-12/ed19911212#Text>
- Верховна Рада України (2020, 22 липня). Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності за пропаганду гомосексуалізму та трансгендеризму. Отримано з https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69583
- Для залякування українців залучили іноземних гомофобів (2013). *Stonewall*, 5, 3.
- Дубчак, Л. М. (2019). *Міжнародна політика захисту прав людини в умовах глобалізації.* Отримано 3

https://www.researchgate.net/publication/334745782_Miznarodna_politika_zahist_u_prav_ludini_v_umovah_globalizacii

- Ганжа, Л. (2020). *Конкуренція за жінок як тренд: висновки виборчого моніторингу*. Отримано з <https://50vidsotkiv.org.ua/konkurenciya-za-zhinok-yak-trend-vysnovky-vyborchogo-monitoryngu/>
- Гарань, О. (2019). *Виборча Рада UA: Аналіз програм політичних партій*. Отримано з <https://blogs.pravda.com.ua/authors/haran/5d32208f11547/>
- Грибанов, А., Кравчук, А. (2018). *Райдужна книга*. Київ: Центр «Наш світ».
- Загальна програма партії. Отримано з <https://sokyra.party/uk/page/11>
- Зінченков, О., Касянчук, М., Кравчук, А. (2011). *Крок вперед, два назад: становище ЛГБТ в Україні в 2010–2011 рр.* Київ: Центр «Наш світ».
- Кандидати у мери Івано-Франківська. Що відомо (2020). Отримано з <https://susplne.media/59489-kandidati-u-meri-ivano-frankivska-dose/>
- Кириленко, О. (2020). *З усією повагою до українських жінок. Як Україна роками не ратифіковує Стамбульську конвенцію*. Отримано з <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/05/22/7252789/>
- Комарова, О. (2019). *ЛГБТ, канабіс, проституція, зброя – про що мовчать кандидати-2019*. Отримано з <https://www.radiosvoboda.org/a/vybory-kandydaty/29798552.html>
- Кон, І. (2011). *Світанкове місячне сяйво. Лики та маски одностатевого кохання*. Львів: НВФ «Українські технології».
- Лібералізм від ВО «Свободи». Отримано з https://www.lgbt.org.ua/materials/show_2535
- Марценюк, Т. (2014). *Права людини для ЛГБТ спільноти і ЄвроМайдан*. Отримано з <https://commons.com.ua/uk/prava-lyudini-dlya-lgbt-spilnoti-i-yevromajdan-2013-2014/>
- Мацькевич, М. М. (2014) *Гене́за прав людини: правовий та філософський аспекти*. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 4, (с. 54-66).

- Мертон, Р., Фиске, М., Кендалл, П. (1991). *Фокусированное интервью*. Москва: Институт молодежи.
- Москвичова, А. (2019). *ЛГБТ+, наркополітика, зброя і секс-робота: що про це кажуть програми партій*. Отримано з <https://www.radiosvoboda.org/a/lgbt-narkopolityka-zbroja-sex-robota-u-programakh-partij/30031771.html>
- Науменко, С., Карасійчук Т., Касянчук М. (2015). *ЛГБТ-спільнота України: історія і сучасність*. Отримано з https://www.researchgate.net/publication/341700751_LGBT-spilnota_Ukraini_istoria_i_sucasnist_u_kn_Naumenko_S_Karasijcuk_T_Kasancuk_M_i_dr_Ukrainskoe_LGBT-dvizenie_25_-_Kiev_2015_-_S_125-159
- Опрос кандидатов в Президенты Украины (1999). *Бюллетень «Наш мир»*, 3.
- Організацією «гей-параду» на Майдані займалася СБУ (2014). *Stonewall*, 8, 4.
- План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (2015). Отримано з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80#n13>
- Преступления на почве ненависти против ЛГБТ в Украине: отчёт за 2012–2013 гг. (2013). Киев: Центр «Наш мир».
- Програма партії «Голос». Отримано з <https://goloszmin.org/program>
- Про кримінальну відповідальність за мужолозтво: Постанова Президії ЦВК УСРР від 11 січня 1934 року (1934). *33 УСРР*, 5, Ст. 38.
- Роговик, О. Д. (2015). *Історія розвитку африканської системи захисту прав людини в 1979-2002 рр.* Отримано з http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Pis_2015_3%283%29_10.pdf
- «Самопоміч» та ДемАльянс об'єднались і спільно висувують кандидатуру Садового на президентські вибори (2018). Отримано з <https://samopomich.ua/samopomich-ta-demalyans-ob-yednalys-i-spilno-vysuvayut-kandydaturu-sadovogo-na-prezydentski-vybory/>

Шуміло, І. А. (2018). *Міжнародна система захисту прав людини*. (с. 139-142).

Отримано з <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/MSc-1-%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B8-1.pdf>

Щодо заступника мера Сум відкрили кримінальне провадження через висловлювання про ЛГБТ (2019). Отримано з <https://www.slovoidilo.ua/2019/06/23/novyna/polityka/shhodo-zastupnyka-mera-sum-vidkryly-kryminalne-provadhennya-cherez-vyslovyuvannya-pro-lhbt>

Ядов, В. А. (2007). *Стратегия социологического исследования*. Москва: Омега-Л.

American women, report of the president's commission on the status of women (1963). Retrieved from

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015016913678&view=1up&seq=1>

An Act to define and protect the institution of marriage (1996). Retrieved from

<https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-104publ199/pdf/PLAW-104publ199.pdf>

Archief Man Vrouw Maatschappij (MVM). Retrieved from

<https://atria.nl/bibliotheek-archief/collectie/archief/IIA V00000196/>

Aviles, G. (2019). *Inclusive or hypocritical? Mixed reviews for Trump campaign's*

LGBTQ merchandise. Retrieved from <https://www.nbcnews.com/feature/nbc-out/inclusive-or-hypocritical-mixed-reviews-trump-campaign-s-lgbtq-merchandise-n1097326>

B. Drummond Ayres, Jr. (1977). *Miami Votes 2 to 1 to Repeal Law Barring Bias*

Against Homosexuals. Retrieved from

<https://www.nytimes.com/1977/06/08/archives/miami-votes-2-to-1-to-repeal-law-barring-bias-against-homosexuals.html>

Boldt, R. D. (1971). *Homosexual Files Delegate Papers*. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/148185094>

Bradford Wilcox, W. *The Evolution of Divorce*. Retrieved from <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/the-evolution-of-divorce-2009>

Brown, A. (2017). *Republicans, Democrats have starkly different views on transgender issues*. Retrieved from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/11/08/transgender-issues-divide-republicans-and-democrats/>

Brown v. Board of Education of Topeka (1954). 347 U.S. 483. Retrieved from <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/347/483/#tab-opinion-1940809>

Celebrating Our Presidents. National Organization for Women. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20100121153357/http://www.now.org/history/past-presidents.html>

Charles, M. D. (2012). *Communist and Homosexual: The FBI, Harry Hay, and the Secret Side of the Lavender Scare, 1943–1961*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/263133639_Communist_and_Homosexual_The_FBI_Harry_Hay_and_the_Secret_Side_of_the_Lavender_Scare_1943-1961

Chhibber, A. (2014). *Sweden: Greens judged most LGBT-friendly parliamentary party*. Retrieved from <https://www.pinknews.co.uk/2014/07/28/sweden-greens-judged-most-lgbt-friendly-parliamentary-party/>

Clinton, B. (2013). *It's time to overturn DOMA*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/opinions/bill-clinton-its-time-to-overturn-doma/2013/03/07/fc184408-8747-11e2-98a3-b3db6b9ac586_story.html

COC Netherlands. Retrieved from <https://www.coc.nl/>

Collins, C. P. (2000). *Black feminist thought: knowledge, consciousness, and the politics of empowerment*. Retrieved from

<https://uniteyouthdublin.files.wordpress.com/2015/01/black-feminist-thought-by-patricia-hill-collins.pdf>

Cooper, B. (2016). Intersectionality. *The Oxford handbook of feminist theory*. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199328581.013.20

Copeland, B. J. *Alan Turing. British mathematician and logician*. Retrieved from <https://www.britannica.com/biography/Alan-Turing>

Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory, and Antiracist Politics*. Retrieved from <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>

Davidson, R. J. (2018). Advocacy Beyond Identity: A Dutch Gay/Lesbian Organization's Embrace of a Public Policy Strategy. *Journal of Homosexuality*, 67(5):1-23. DOI: [10.1080/00918369.2018.1525944](https://doi.org/10.1080/00918369.2018.1525944)

Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue: Text of the Policy (1993). Retrieved from <http://www.lgbpsychology.com/html/dontasklaw.html>

Duffy, N. (2017). *Trump administration purges LGBT rights section from White House website*. Retrieved from <https://www.pinknews.co.uk/2017/01/20/trump-administration-purges-lgbt-rights-section-from-white-house-website/>

Fisher, M. (2012). *GOP platform through the years shows party's shift from moderate to conservative*. Retrieved from https://www.washingtonpost.com/politics/gop-platform-through-the-years-shows-partys-shift-from-moderate-to-conservative/2012/08/28/09094512-ed70-11e1-b09d-07d971dee30a_story.html

Fong EU, M. (1978). *California voters pamphlet*. Retrieved from https://web.archive.org/web/20060818145437/http://library.uchastings.edu/ballot_pdf/1978g.pdf

Friedan, B. (1963). *The feminine mystique*. Retrieved from <https://nationalhumanitiescenter.org/ows/seminars/tcentury/FeminineMystique.pdf>

- Gallo, M. M. (2007). *Different Daughters: A History of the Daughters of Bilitis and the Rise of the Lesbian Rights Movement*. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1093/ohr/ohp077>
- Global Gender Gap Report (2018). Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2018/shareable-infographics>
- Harvey Milk becomes the first openly gay person elected to public office in California (2019). Retrieved from <https://www.history.com/this-day-in-history/harvey-milk-first-openly-gay-person-elected-in-california>
- History, RFSL (2015). Retrieved from <https://www.rfsl.se/en/about-us/history/>
- Hoffecker, L. (2005). *Bush won't lobby for amendment*. Retrieved from <https://www.orlandosentinel.com/news/os-xpm-2005-01-17-0501170143-story.html>
- Homosexual Law Reform Society Pamphlet. Retrieved from <https://www.parliament.uk/about/living-heritage/transformingsociety/private-lives/relationships/collections1/sexual-offences-act-1967/homosexual-law-reform-society-pamphlet/>
- Homophile. World Heritage Encyclopedia. Retrieved from <http://self.gutenberg.org/articles/eng/Homophile>
- H.R.1059 Military Readiness Enhancement Act (2005). Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/109th-congress/house-bill/1059>
- H. R. 5. An act to prohibit discrimination on the basis of sex, gender identity, and sexual orientation, and for other purposes (2019). Retrieved from <https://www.congress.gov/116/bills/hr5/BILLS-116hr5rfs.pdf>
- H.R. 7152 (88th): An Act to enforce the constitutional right to vote, to confer jurisdiction upon the district courts of the United States to provide injunctive relief against discrimination in public accommodations, to authorize the Attorney General to institute suits to protect (1964). Retrieved from <https://www.govtrack.us/congress/bills/88/hr7152/text>

- Hulse, C. (2010). *Senate Repeals Ban Against Openly Gay Military Personnel*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2010/12/19/us/politics/19cong.html>
- Jedvik, H. (2007). *Lagen om könsbyte ska utredas*. Retrieved from https://web.archive.org/web/20071012000954/http://www.rfsu.se/lagen_om_kon_sbyte_ska_utredas.asp
- Jim Crow Laws (2018). Retrieved from https://www.nps.gov/malu/learn/education/jim_crow_laws.htm
- Lawrence et al. v. Texas, 539 U.S. 558 (2003). Retrieved from https://scholar.google.com/scholar_case?case=15714610278411834284
- Log Cabin Republicans. Retrieved from <http://logcabin.org/about-us/>
- Marchetti, R., Tocci, N. (2011). *Civil Society, Conflicts and the Politicization of Human Rights*. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press. Retrieved from <https://collections.unu.edu/eserv/UNU:2504/pdf9789280811995.pdf>
- Markoff, S., Shapiro, C., Weitman, S. (1974). *Toward the intergration of content analysis and general methodology*. *Sociological Methodology*. San-Francisco: Jossey-Bass.
- Mellnik, T., Alcantara, C., Uhrmacher, K. (2016). *What Republicans and Democrats have disagreed on, from 1856 to today*. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/graphics/politics/2016-election/conventions/party-platform-evolution/>
- Michelson, M. R., Schmitt, E. (2020). Party Politics and LGBT Issues in the United States. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.1208>
- Napikoski, L. (2019). *Lavender Menace: the Phrase, the Group, the Controversy*. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/lavender-menace-feminism-definition-3528970>
- Nappo, M. K. *Not a quiet riot: Stonewall and the creation of lesbian, bisexual, gay, and transgender community and identity through public history techniques*. Retrieved from <http://dl.uncw.edu/Etd/2010-3/nappom/meaghannappo.pdf>

- Nyegaard, N. (2017). *Pornografiaffæren*. Retrieved from <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-ogkilder/vis/materiale/pornografiaffaeren-1955-56/>
- ONE Magazine and its Readers (2012). Retrieved from <https://www.sunypress.edu/pdf/62450.pdf>
- Q and A: The age of consent (2000). Retrieved from http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1045383.stm
- Report of the departmental committee on homosexual offences and prostitution (1957). Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1962139/pdf/brmedj03120-0059.pdf>
- Rule, S. (1989). *Rights for Gay Couples in Denmark*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1989/10/02/world/rights-for-gay-couples-in-denmark.html>
- Schmalz, J. (1992). *A delicate balance: The Gay Vote; Gay Rights and AIDS Emerging As Divisive Issues in Campaign*. Retrieved from <https://www.nytimes.com/1992/08/20/news/delicate-balance-gay-vote-gay-rights-aids-emerging-divisive-issues-campaign.html>
- Schmitz, E. (2011). *Den nya kvinnorörelsen under 1970-talet*. Retrieved from <http://www2.ub.gu.se/kvinn/portaler/systemskap/historik/>
- Sexual Offences Act 1967. Chapter 60 (1967). Retrieved from https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/60/pdfs/ukpga_19670060_en.pdf
- Spousal rape laws: 20 years later. Retrieved from http://www.ncdsv.org/images/NCVC_SpousalRapeLaws20YearsLater_2004.pdf
- Sutcliffe-Braithwaite, F. (2017). *The 1967 Sexual Offences Act: a landmark moment in the history of British homosexuality*. Retrieved from <https://www.historyextra.com/period/modern/the-1967-sexual-offences-act-a-landmark-moment-in-the-history-of-british-homosexuality/>

- Svalebølle, B. (1999). *Trækkerdrengene – Rådhuspladsen og offentlige toiletter*. Retrieved from <https://outandabout.dk/traekkerdrengene-raadhuspladsen-og-offentlige-toiletter-1999/>
- The Black Panther Party (2020). Retrieved from <https://www.archives.gov/research/african-americans/black-power/black-panthers>
- The Equal Educational Opportunities Act (EEOA) of 1974. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/93rd-congress/house-bill/40>
- The Equal Pay Act of 1963. Retrieved from <https://www.eeoc.gov/statutes/equal-pay-act-1963>
- The Pregnancy Discrimination Act of 1978. Retrieved from <https://www.eeoc.gov/statutes/pregnancy-discrimination-act-1978>
- The Universal Declaration of Human Rights (1948). Retrieved from <https://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
- Timeline of NOW's Work on Lesbian Rights. Retrieved from <https://now.org/resource/now-leading-the-fight/>
- Title VII of the Civil Rights Act of 1964. Retrieved from <https://www.eeoc.gov/statutes/title-vii-civil-rights-act-1964>
- Unger, C. N. *It's Gay Rights, Not Gay Genes, That Matter*. Retrieved from <https://origins.osu.edu/history-news/it-s-gay-rights-not-gay-genes-matter>
- Van Oranje-Nassau, J.L.E. (1969). *Intrekking van artikel 248bis van het Wetboek van Strafrecht*. Retrieved from <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=sgd%3Ampg21%3A19691970%3A0003714>
- Voting Rights Act (1965). Retrieved from <https://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=false&doc=100>
- Women's rights movement. Retrieved from <https://www.britannica.com/event/womens-movement/Successes-and-failures>
- 1973: West Coast TERFs (2013). Retrieved from <http://theterfs.com/2013/10/12/1973-west-coast-terfs/>

ДОДАТОК А. Таблиця 1. Результати контент-аналізу

№	Джерело, назва	Джерело, URL	Дата	Політична партія	Висловлювання	Тональність
1	Стаття. Скасувати «гендер». Чому українські депутати взялися захищати традиційні цінності	https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/navishcho-ukrajinski-deputati-zahishchayut-tradiciyni-cinnosti-novini-ukrajini-50065545.html	22.01.2020	1	4, 9	0
2	Стаття. «Слуги» проти ЛГБТ: подробиці законопроекту щодо «пропаганди гомосексуалізму та трансгендеризму»	https://www.5.ua/suspilstvo/sluhy-proty-lhbt-podrobytsi-zakonoproiektu-shchodo-propahandy-homoseksualizmu-ta-transhenderyzmu-220496.html	29.07.2020	1	2	0
3	Стаття. Кива пообіцяв, що буде домагатися на законодавчому рівні заборони діяльності ЛГБТ	https://www.slovoidilo.ua/promise/84285.html	22.06.2020	2	1	0
4	Стаття. Забезпечення прав ЛГБТ: програми партій, які пройшли у Раду	https://24tv.ua/zabezpechennya-prav-lgbt-programi-partiy-yaki-tydyt-u-radu-n1179990	22.07.2019	2	4	0
5	Стаття. Тимошенко пропонує закріпити у Конституції «традиційну родину»	https://www.pravda.com.ua/news/2020/01/21/7237930/	21.01.2020	3	4	0
6	Програма політичної партії «Європейська солідарність»	https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2020/02/Programa_31_05_2019.pdf	31.05.2019	4	10	2

7	Публікація у соцмережі	https://www.facebook.com/iryna.gerashchenko/posts/1748797281874744	16.06 .2018	4	1, 5, 6, 9	2
8	Відео. Розбірки в «Голосі», підтримка ЛГБТ і ще трохи про митницю Максим Нефьодов	https://youtu.be/QxSyXGZ1Rf8	24.04 .2021	5	8, 9	2
9	Відео. Хто спонсор партії, яке ставлення до ЛГБТ та чим «Голос» відрізняється від «слуг»?	https://youtu.be/ITfzL LrmRR0	23.12 .2020	5	1	2
10	Стаття. Ігор Палиця про велику політику, партію «За майбутнє», місцеві вибори та ганебний провал «Слуг народу»	https://www.volynnews.com/news/all/ihor-palytsia-pro-velyku-polityku-partiiu-zamaybutnye-mistsevi-vybory/	27.06 .2020	6	1	0
11	Стаття. Народні депутати закликають Прем'єр-міністра вилучити книги про лесбійок для 5-річних дітей з дитячих бібліотек України	https://sobor.com.ua/news/narodni-deputati-zaklikayut	27.01 .2021	6	3	0

ДОДАТОК Б. Таблиця 2. Операціоналізація понять контент-аналізу та їх кодування

Назва категорії		Кодування
Одиниця контент-аналізу (висловлювання)	ЛГБТ	1
	гомосексуальність	2
	одностатеві стосунки	3

	одностатеві шлюби	4
	геї	5
	лесбійки	6
	трансгендери	7
	сексуальна орієнтація	8
	гендерна ідентичність / гендер	9
	гендерна рівність	10
Тональність	позитивна	2
	нейтральна	1
	негативна	0
Назва політичної партії, програма якої аналізується або яку представляє автор чи авторка висловлювання	Слуга народу	1
	Опозиційна платформа – За життя	2
	Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина»	3
	Європейська солідарність	4
	Голос	5
	За майбутнє	6

ДОДАТОК В. Гайд для проведення інтерв'ю

Ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей

Вступна частина:

Вітаю!

Шановний/на учасник/ця опитування, мене звати Олена Шевченко, я навчаюсь у магістратурі НАУКМА. Дякую, що погодились на це інтерв'ю.

Дане інтерв'ю проводиться в межах мого магістерського дослідження на тему «Ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей».

Дослідження має на меті з'ясувати ставлення політичних партій України до дотримання прав ЛГБТ людей. Для цього досліджуються політичні партії України, які присутні у Верховній Раді України останніх двох скликань (27 листопада 2014 – 29 серпня 2019 та поточне скликання, з 29 серпня 2019).

Приблизна тривалість нашої розмови 1-1.5 години, розмова буде записана на аудіо-носій (*застосовується при особистій присутності респондента, не текстовому інтерв'ю*).

Опитування має конфіденційний характер і отримані дані будуть використані у наукових текстах, зокрема, у цьому магістерському дипломі у

цьому дослідженні в узагальненому вигляді з використанням деяких цитат з нашого інтерв'ю. Ваша участь є дуже важливою.

Будь ласка, скажіть, чи Ви згодні на аудіозапис нашої розмови? (застосовується при особистій присутності респондента, не текстовому інтерв'ю).

Основна частина:

Блок 1. Особисте ставлення учасника/ці опитування до реалізації прав ЛГБТ спільноти.

1. Чи знаєте Ви, що означає аббревіатура «ЛГБТ»?
2. Як Ви думаєте, чи мають ЛГБТ люди в Україні такі ж права, як і решта громадян/ок?
3. Чи знаєте Ви, які права ЛГБТ людей в Україні порушуються?
4. Як би ви оцінили своє ставлення до ЛГБТ людей?
5. Ви коли-небудь висловлювалися публічно щодо прав ЛГБТ людей, включаючи публікації та коментарі у соціальних мережах, ЗМІ?

Блок 2. Ставлення політичної партії, яку представляє учасник/ця до реалізації прав ЛГБТ спільноти.

1. Яку політичну партію Ви представляєте?
2. Як давно Ви знаходитесь у цій політичній партії?
3. Чи підтримує ваша партія права людини?
4. Якщо так, то які основні напрямки у підтримці прав людини Ви могли б назвати?
5. Яким є ставлення Вашої партії до рівних із іншими громадянами/ками прав для ЛГБТ людей?
6. Чи наявна у вашої політичної партії офіційна позиція щодо реалізації прав ЛГБТ спільноти?
7. Якщо так, якою є офіційна позиція Вашої партії?
8. Якщо ні, то з яких причин Ваша партія ігнорує дане питання?

9. Як ви думаєте, чи могла б Ваша партія відкрито підтримати реалізацію прав ЛГБТ спільноти?

10. Якщо так, то що може цьому сприяти?

11. Якщо ні, то з яких причин? Які перешкоди наявні?

Блок 3. Ставлення інших членів/кинь політичної партії та інших політичних сил до реалізації прав ЛГБТ спільноти.

1. Яке ставлення переважає серед членів/кинь вашої партії до питань ЛГБТ?

2. Як Ви думаєте, що впливає на таке ставлення членів/кинь вашої партії?

3. Як Ви думаєте, які чинники, могли б вплинути на зміну такого ставлення?

4. Чи обговорюєте Ви з колегами/жанками питання реалізації прав ЛГБТ спільноти?

5. Чи відгукуються Ваші колеги/жанки негативно або позитивно щодо ЛГБТ спільноти?

6. Чи знаєте Ви політичні партії в Україні, які підтримують ЛГБТ спільноту?

7. Чи знаєте Ви політичні партії в Україні, які виступають проти ЛГБТ спільноти?

8. Як ви вважаєте, яке ставлення до ЛГБТ спільноти переважає в українській політиці?

Демографічна частина:

Ваш вік:

Ваша стать:

Досвід у політиці:

ДОДАТОК Г. Транскрипти проведених інтерв'ю

Транскрипт № 3:

Дата інтерв'ю: 16.01.2021

Тривалість: 1 год.

Респондентка: 34 роки, 6 років досвіду у політиці.

Партія: Європейська солідарність.

Респ_3:

I: Отже, давайте почнемо з таких, ну, не особливих, скажемо, питань щодо, не щодо політичних партій, а взагалі про ваше особисте ставлення. Чи ви особисто знаєте, що означає ЛГБТ як аббревіатура та позначка для людей?

R: Ну, так. Лесбійки, бісексуали, геї та трансгендери.

I: Дуже дякую. Якщо говорити більш широко про те, про ставлення і взагалі життя людей з ЛГБТ-спільнот в Україні, як ви думаєте, чи мають ЛГБТ-люди в Україні такі ж права, як і решта громадян? Ну, ми тут будемо говорити більше, звичайно, про гетеросексуальних людей.

R: Так, так.

I: Думаєте, мають, так? А якщо далі розшифровувати і подумати про те, чи знаєте ви, які саме права можуть порушуватися або порушуються щодо ЛГБТ саме?

R: Ну, так, звичайно, я знаю, що є стереотипи і навіть жорстоке ставлення суспільства до, до людей з іншою сексуальною орієнтацією. І від цього вони страждають, тобто не можуть самопроявлятися, не можуть жити таким життям, як живуть гетеросексуальні люди. Не можуть спокійно складати пари, жити все життя в парах. Не можуть одягатися так, як вони хочуть, і так далі. Все через осуд суспільства.

I: Тобто це ставлення саме суспільства, да, наявність якихось там стереотипів? Дякую. А як би ви, якщо у вас питали, намагатися якось оцінити своє ставлення до ЛГБТ-людей? Ну, я можу, не знаю, запропонувати такі варіанти як нейтральне, негативне, позитивне чи якесь інше.

R: Ну, напевно, що нейтральне. Ну, тобто для мене це такі самі люди, як і будь-хто інший. І ви знаєте, що я стикаюся у своєму професійному житті з представниками ЛГБТ-спільноти, ну, я цього навіть не помічаю, так би мовити, в спілкуванні і так далі. Ну, для мене це абсолютно. І коли при мені, ну, допустимо, відбуваються якісь прояви: наприклад, поцілунки чи обійми, мені це абсолютно нормально. Мене це... Коли цілуються гетеросексуальні при мені і так само гомосексуальні, це однакова реакція. Я абсолютно спокійно і однаково сприймаю. Як людина чужа людина або знайома людина.

I: Дякую. А якщо говорити про, наприклад, якісь запитання, не знаю, від медіа чи якийсь інший ваш досвід, чи був у вас такий, коли вам треба було публічно висловитися щодо прав ЛГБТ-людей?

P: Ну, так. Оце останнім часом як раз у нас гарячий період стосовно цього.

I: Можете трохи про це, да, розповісти?

P: Да, тоді, коли, це, передостання сесія, да, це, два місяці тому, а, ну, да, це напередодні, півтори, 8 березня, десь в кінці лютого було. Є книжка «Принцеса+принцеса», ви її знаєте, напевно. І один із депутатів, це представник «За майбутнє», він протестантський пастор, чомусь вирішив винести на рішення ради обговорення це питання, при тому, що ця книжка вже два роки як погоджена Міністерством культури і знаходиться в бібліотеках, і закупка при якійсь там невеликій кількості, ну, не знаю, тих книжок скільки там, сто штук, може, а може і менше. І суть звернення в тому, щоб, ну, засудити це все і вилучити книжку з усіх бібліотек. Ну, і, наша партія, але не всі, ну, тут тоже є особистісний фактор. Ну, в результаті у нас було обговорення в раді. Всі говорили про традиційні сімейні цінності, що діти це читають і зразу стануть всі геями і лесбіянками, і що, що ж це буде, куди катиться світ, в нас стільки розлучень. Він, до речі, почав свою розмову з того, що стільки розлучень багато в Україні, це якимось чином має бути пов'язане. Вони не говорили про те, що, да, в нас інше: немає соціальних умов, економічних і так далі. Ну, чомусь, але свою розмову представлення він почав з розлучень і перейшов на цю книжку. І от, ну, лише з нашої партії, з Європейської солідарності, це виступала я, моя колега жінка (ім'я та прізвище) і (ім'я та прізвище), то ми висловились, висловлювалися, ну, не то, що там в підтримку ЛГБТ, ми висловлювалися стосовно засудження дискримінації і засудження, ну, такого ставлення до частини своєї громади, до виборців своїх, ну, бо від Свободи звучало такі різні речі, там, ніби хтось там якийсь ущербний, неправильний і так далі. Ну, що депутати... Я це говорила тоді на сесії, і потім ввечері ще мене запросили на ефір, місцевий. Таке телебачення маленьке... Я говорила про те, що депутати європейського міста не можуть собі дозволяти так висловлюватися, ну, до частини своєї громади, таких саме жителів,

як і всі інші. І під час сесії я сказала, що розмовами ЛГБТшність не передається, нехай не хвилюються. І що я їм можу запросити тренера провести тренінг стосовно ЛГБТ. В мене просто навіть знайома є, я навела приклад, тут в Луцьку жінка, вона психолог-біолог, і вона часто пише про це, що це гомосексуальність, що це біологічна характеристика, яка не набувається від розмов, від переконань і так далі. Ну, то, коли я це сказала, це був сразу шквал, там, крики і так далі. Ну, мої колеги говорили так стосовно цензури, що таким чином, це відбувається цензура і ну, заборона якої книжки, тим більше яку вже погодили, чого ми на місцевому рівні щось забороняєм, вилучаєм. Ще один колега сказав, що таким чином ми ще більше до цього питання привертаємо увагу і що, ну, в сучасному світі діти і так все знають і про гетеро- і про гомосексуальні, і, ну, що це додатковий привід їм про це поговорити і реклама цієї книжки, яка спокійно лежала там на полицях і зараз по неї всі підуть. Ну, тому, і на телебаченні в мене запитали: «Ви підтримуєте ЛГБТ?». Я сказала, що підтримувати чи не підтримувати – це особиста справа кожного, але ми говоримо про недискримінацію, про толерантне ставлення і так, ну, і таке все. Ну, ви знаєте, що загалом підтримуєте чи не підтримуєте, для мене це дивне запитання... бо я і так спокійно, я не виділяю різниці. Напевно, напевно, можна якось підтримувати, просувати це, ну, напевно, можна, але це... Я просто не бачу різниці в особистості людини, ну, і так сказати, щоб підтримувати, ну, напевно це не моя особиста якби, ну, біль, там, проблема, тому я не буду прямо робити якісь дії, щоб підтримувати, так, але я, ну, толерантно ставлюся і завжди про це говорю. Ну, і в особистому в мене були не раз спори в особистому житті з друзями і так далі, ну, гарячі спори. Просто, бо я ставлюся до ЛГБТ-людей абсолютно однаково.

І: А ви помічали, наприклад, коли от саме про підтримку, так, іде мова, що, наприклад, коли людина або ви особисто кажете, що підтримуєте або людина думає, що підтримуєте, так, наприклад, рівні права для ЛГБТ-людей, то до вас починається більше такого негативного ставлення?

Р: Ну, так, ну, дивіться, якщо говорити про підтримку і чи підтримую я рівні права, то так, я підтримую рівні права. Ну, оце слово, напевно, напевно, якщо говорити про підтримку і просування, да, якось так, то є в цьому різниця. Я підтримую, але не просуваю це питання. І з друзями, і з депутатами, ну от, однозначно, коли я виражаю свою позицію, це виглядає як підтримка, і, так, одразу починається, ну, у відповідь на ту сесію, в нас є різні такі дурно телеграм-канали, там повиходили різні картинки, де ми, наша фракція там, і хтось попав випадково чи туди на картинці, ну, понамольовували, ми в веселкових там костюмах якихось, ну, парадних, і текст такий понаписували, що, там, що ми якісь обділені там жіночки, що наш колега (ім'я та прізвище) тоже там не состоявся як чоловік, ну, щось таке, короче, понаписували... Не ображаюсь, подивилася, що таке є, підписалася на ті канали просто, щоб бачити, що пишуть дурного люди. Бо, я ще недавно депутатка, мені цікаво. Бо деякі...

І: Зрозуміло

Р: ...відписалися від таких каналів. Але мене це, ну, не зачіпає. І, ну, показала це сім'ї і друзям, ну, посміялися, ну, бо мої близькі знають, що я лояльно ставлюся, що я толерантна. І, в принципі, ну, моє найближче оточення так само толерантне. І вони, ну, да, типу, хай там малюють.

І: Зрозуміло. Дякую за таку цікаву досить відповідь. Якщо, якщо буде неважко вам потім, якщо десь там зберіглася така якась картинка з тих каналів, то...

Р: Я заскрінила.

І: ...надсилайте, да, надсилайте. Буде мені також у поміч.

Р: Там просто цікава штучка з тою, ну, з тими телеграм-каналами, оскільки я, ну, нова депутатка, ще вони мене не дуже так ідентифікують, знають і так далі. І в тексті моє ім'я є, а на картинку наклали іншу там..., яка депутатка вже друге скликання, і вона була ... гендерної рівності попереднього разу. Це нічого не встигли працювати, і вони заснувалися коли як раз карантин був, потім вже закінчилось, ну, але їй вже таке клеймо насадили. Ну, в мене підозра, що там частина тих груп, це там якісь такі от радикальні там, ну, типу Свобода, але радикальніше.

I: Таки є.

P: І в тексті плюс дописали, що (прізвище), ну, який висловлювався в підтримку, ще (ім'я та прізвище), а той бідолашний, він наш. Але він, ну, як раз єдиний, хто висловився з нашої партії, що він, ну, він так висловився, ну, досі толерантно про те, що він ставиться, ну, нормально до, але засуджує пропаганду. Ну, от так. І оскільки він виступав і телеграмічки там не додивилися сильно, що він говорив, оскільки з нашої фракції, вони його тоже намалювали там в юбочці.

I: Зрозуміло. Добре, тоді да, я буду чекати на картинки. Цікаво буде проаналізувати також. Можете сказати, яку політичну партію ви представляєте?

P: Європейська солідарність

I: ЄС – ага. І як давно ви знаходитесь в партії? Не саме на, ну, на виборах пройшли в раду, а саме в партії.

P: Пройшла в партію під час виборчого процесу. Ну, це липень-серпень.

I: Липень-серпень. І як, ви можете сказати наразі вже, чи підтримує ваша партія саме права людини загалом?

P: Партія, ну, загалом так. Але є все одно дуже великий особистісний оцей контекст. І він починається, ну, із найвищого рівня і спускається сюди вниз. Ну, але взагалі мені здається, що Європейська солідарність - така людиноцентриська партія.

I: Ну, тобто мені тут більше цікаво, знаєте, от щодо саме такої більш офіційної, так, позиції. Ну, тобто в деяких партіях, от в західних, дуже багато в них в програмах прописано. В наших партіях, якщо чесно, я вам відразу скажу, що небагато які партії прописали саме ставлення своє або якісь позиції по правах людини. І от чи, наприклад, у бесідах, чи взагалі партія про це говорить? Ну, тобто от права людини важливі чи ні?

P: Ну, це також, ну, я просто хочу почати з найвищого рівня і, ну, бо ми на собі відчуваєм його вплив. От, ну, і взагалі, депутатка (ім'я та прізвище), вот, вона мені подобається як депутатка, і, ну, вона представляє Європейську Солідарність, вона є засновниця, співзасновниця міжфракційне об'єднання «За рівні можливості». І вона однозначно толерантна і, ну,... її діяльність і так далі.

Ну, і вона певним чином уособлює партію, ну, бо вона давно в партії, вона помічниця така (прізвище) і так далі. Але виборчий штаб, ну, в цьому році було призначено (прізвище). А це якийсь в цьому плані абсолютний шах, ну, і я дуже тут не задоволена тут і виборами, і всім. Він пастор протестантський також, і з цього все виходить, ну, і я просто не розумію, як це можна було зробити. (Прізвище), який, мені здається, тоже демократичний, ну, сам по собі як людина, і призначити таку людину, бо цей, ну, він, дуже далекий від всього цього. Він грубий, кардинальний там, радикальний. Ну, може, це такий його хід, що це так треба на виборах. Ну, просто це все дуже сильно вплинуло на передвиборчу кампанію, як у нас тут відбувалось, у нас було якийсь план, все там порушилося. І вот воно було те саме навіть, ну, всередині партії таке тиранічне, виходило від, тобто він сам по собі нелюдиноцентриський, від (прізвище) саме. І якби воно йшло, ну, загалом так, як проявляє себе там такі політики як (прізвище) і (прізвище), ну, то можна було б сказати, що і всередині партії все так демократично, і партія так підтримує. Але оскільки є ця персоналія, вона, ну, впливає на нас, ну, і після цієї сесії (прізвище) дзвонив до голови фракції області і там їй випишував, що Європейська солідарність Луцьк підтримувала ЛГБТ. Вона щось там йому наговорила, не знаю, відмазалась, пошутила і так далі, ну, але мене це чесно, вона просто нам розказала потім, ну, і вона його ставлениця, я з нею тоже там не дружу, але вона розказала. Мене це обурило настільки, як взагалі ми тут можемо працювати і щось робити, ну, по-перше, що на нас є вплив, ну, що він за цим слідкує, ну, якось там дійшла до нього інформація, що дзвонить з цими такими розборками, а по-друге, що він такий недемократичний. Ну, що він сам по собі пастор з усім цим витікаючим, з усталеними якимись архаїчними, не знаю, поглядами на все: і на політику, і як воно має відбуватись управління в партії і так далі.

І: Зрозуміло, тобто є такий вплив, скажемо, так, і нема консенсусу в партії, є різні думки?

Р: Ну, і стосовно цього, як я бачила, тоже якась така, ну, ми ж анонімно розмовляємо...

I: Звичайно.

P: ... якась така така інсайдерська інформація. І це просто мої ще тоже особисті спостереження, ну, (прізвище), яка якусь там представляє силу, і (прізвище), вони постійно в конфронтації, вони там, ну, і в принципі, якесь одне крило перемагає в певний період, в певний період – інше, але, ну, під час виборів голова виборчого штабу має найвищу силу. Таке було прийнято цікаве рішення, що виборчий процес був незакрит. Ніби, що ми готуємося, що дуже швидко можуть бути якісь наступні вибори, ну, і це таке якесь партійне внутрішнє рішення, що виборчий процес незакритий після завершення виборів і наразі, значить, голова виборчого штабу, як всеукраїнського так і обласній, в них найвища сила. Ну, при тому, що є інша ієрархія, є ж, ну, голова міського осередку, обласного, але вони всі тут просто вилітають в трубу в порівнянні з виборчим штабом.

I: Зрозуміло. Давайте трохи поговоримо про те, от я просто, коли аналізувала політичні партії документи саме програмні, я не знайшла у Європейській солідарності нічого щодо ЛГБТ прав. Є, звичайно, вислови деяких депутатів і там можновладців, скажемо. Але в мене таке питання буде: як ви думаєте, якщо порефлексувати на тему того, чому Європейська солідарність, наприклад, намагається цю тему обходити на офіційному рівні? Як ви думаєте, чому? Ну, от, беручи до уваги, наприклад, цю останню подію з книжкою, так, і різними там, скажемо, поглядами деяких людей взагалі на рівні права людини. Просто права людини для всіх, не виокремлюючи ЛГБТ, але от сказати щось позитивне про ЛГБТ, давайте так, ми ж розуміємо, що це важко, так, в політичній кон'юнктурі? Як ви вважаєте, чому? Чому, наприклад, партія не висловлюється?

P: Ну, це як і на всеукраїнському рівні, так і на нашому, це все виборці, це електоральний, ну, інтерес. Тому що, ну, навіть пастори різних там конфесій і так далі, вони чого зараз так активізувались? В нас є, ну, в Луцьку, рада церков, і туди ввійшли представники, це ще тоже окреме питання. Вже це я також його піднімала, але так легенько, буду далі говорити. Туди ввійшли представники християнських конфесій, але не ввійшли мусульмани і буддисти, які в нас також є. Ну, але вони називають, що ... релігійна така група, куди увійшли

представники всіх конфесій, ну, але насправді там тільки протестанти, греко-католики, католики і православні. Ну, і вони бачать, що це, ну, як релігія, от такий первісний вплив на електорат, ну, от через оцих авторитетів релігійних можна собі підтримку здобувати. І, видно, Європейська солідарність цю як би думку також підтримує. Ну, і проаналізувати, якщо, ну, наш Луцьк і так далі, область загалом, мені також як місцевій депутатці в контексті електорату складно говорити про підтримку, тому я говорю, ну, це тоже відверто абсолютно про недискримінацію, про толерантність, про цензуру, що може легше якимось, м'якше зайти, да, в вуха тих людей, бо, в принципі, маленьке місто... От, я живу в будинку, я тут ще член правління ОСББ в нас. Вони дивляться якісь ефіри, ну, вони мене перестривають. Я коли виношу мусор, то в мене ще п'ятсот депутатських справ. Іду по вулиці так само, мене хтось перестриває, пише якимось, кажуть, звернення там прийде. Ну, я вже не кажу, ну, коли ми там в раді чи по роботі громадській, то це як би місце для цього всього. Я маю на увазі, що коли я просто виходжу там на пробіжку чи виносити мусор, я маю купу ще депутатських розмов. І стосовно цього, ну, чуть-чуть була розмова, але я щось там, якийсь сусід мені, типу: «Ой, що це там таке?». Ну, він так легенько, але він, напевно щось бачив, що там ми виступали. Ну, і я йому так бистро сказала: «Ну, це тоже люди, вони мають право на своє життя». А він такий: «Ну, да, ну, да.» Ну, але просто в контексті, да, електорату, який буде голосувати, то це складне питання.

І: Тобто питання в тому, так, ну, сподобатися виборцям, ми всі розуміємо, що для політичної партії це важливо?

Р: Да, да.

І: Релігійність, так, ви також назвали як одну з причин і те, що досить серйозні позиції у ради церков, так, у Луцьку?

Р: Так, і, ну, Волинь вся і Луцьк можна назвати дуже релігійними містами. І, ну, то що тут говорити? У нас як не сесія, то через одну Батюшкі в раді і святять нас, свічками там обносять і так далі. Бо то якимось релігійне свято, то ще що-небудь. Я взагалі не розумію, ну, навіщо їм ... і як це все поєднується, але коли це йде

картинка трансляція, те викликає дуже схвальний інтерес. Ого, там Батюшкі поприходили благословили цю сесію. Ну, і вони вже такі навчені, що говорити там про те, я не знаю. «Що ми у своїй там діяльності державотворчі там, що нами має керувати Бог, там, моральні принципи». Ну, і вони це так транслюють, ну, і людям, получається, які приходять в церкву, і ну, у нас там в раді і так далі. Ну, але це ж, ну, виходить від тих, хто більшість. Ну, більшість в нас За майбутнє, і голова міський, ну, він виходець від За майбутнє. Ну, це раніше були Укроп (ім'я та прізвище), і вони тепер перетрансформувалися, да. Ну, і це, це його такий посил. Коли його обрали мером, то ж я думаю, з його подачі там узгоджувалось все. Ну, і програма, наприклад, коли інавгураційна ця сесія, ну, то цілий там був, я не знаю, скільки тих Батюшок було, може, сім. Ну, різних конфесій, і вони там всі виступали, і всі благословляли, і святили, і кадилом махали. Добре, прийшли на інавгураційну, вони потім ще на звичайні приходили. Було, я не пам'ятаю, в чому там справа. Якись релігійні, мабуть, там Різдво, ну, після Різдва там щось потім. Ну, зараз точно ж прийдуть на Пасху, ну, якийсь... А, Віфлеємський вогонь ... приносили. Вони дуже сильно поєднують патріотизм, ну, який я не заперечую, я сама дуже проукраїнська, але вони сильно переплітають, ну, патріотизм і проукраїнську позицію з християнством, саме з християнством. Да, це стовби їх передвиборчої, ну, кампанії, спілкування з виборцями.

I: Так, зрозуміло. А як, не знаю, з огляду на ситуацію, чи, чи можливо для вас, наприклад, подивитися, чи змінюється ця ситуація протягом років? Ну, наприклад, релігійність, чи стає більше, скажемо, молоді, яка цікавиться ще чимось, крім того, аби ходити, там, в церкві і об'єднуватись навколо релігійних громад. Чи щось змінюється?

P: Тут якась суперечлива ситуація. Ну, бо, якщо говорити про, про православну церкву, ну, яка займає, ну, найбільший відсоток із християнських церков, то тут молодь вже хоче мати якесь бачення інше. І багато хто, ну, в моєму оточенні, так взагалі багато хто заявляє, що вони атеїсти. Ну, але в мене таке оточення: громадський сектор, люди десь вчилися, подорожували і так далі, ну, мають якийсь широкий кругозір. Ну, тому я по своєму оточенню не сильно так можу

судити. Але загалом, якщо проаналізувати от з мого дитинства і по цей час, да наприклад, то саме православна церква, ну, трохи втратила свої позиції. От вона все таки серед старших людей, ну, таке, батьки наші, бабусі, дідусі. Але в контексті...якийсь період, я не знаю, ну, я, як так виникло, але якийсь період, може, оця, ну, загальний такий відкритий розвиток суспільства, він запустив можливість швидкого доступу, ну, і фінансовий стан покращився, до наркотиків і алкоголю. І тут дуже сильно зміцніла уже протестантська церква. Ну, їм можна також ... молодці, ну, якщо говорити про те, як вони працюють і витягують залежностей, то,то так. Але в них, я дивлюся зараз, дуже багато молоді. І в нас, ну, ці протестантські церкви одна за одною будуються і в маленьких містечках, і в Луцьку їх багато. Ну, і різних багато видів, там я всіх не запам'ятаю. Там і єгови, і атеїсти, і ... і ще... Ну, це все різні, в них там якісь свої позиції, бачення. Але вони залучають дуже багато молоді, і я бачу, що воно їм відгукується, ну, бо вони десь їх, видно, витягли. Ну, бо, так, ну, це якась така інформаційна відомість, вседозволеність. Ну, які дозволює, що наркотики. Ну, зараз всі під'їзди там обклеїні, в мене вже так око набите на це тоже. Ті закладки і так далі. Ну, раніше так воно ж, не було цього. Ну, і соц. мережі і так далі, от воно якимось чином, вроді, зашифроване, ну мені ясно, що це просувається і як. Ну, і я так думаю, що багато залежностей ідуть... протестантські церкви сильно зміцнюють, ну, дуже.

І: Так, я розумію. Саме, саме тому і питаю. Як ви думаєте, що б могло, ну, я не знаю, якщо пофантазувати, що має змінитися або мало б змінитися, могло змінитися, якби от Європейська солідарність почала відкрито говорити про підтримку прав ЛГБТ, чого не вистачає?

Р: Ну, та я не знаю. Напевно просто сильної особистої позиції. Це, напевно, собі може дозволити той, хто є політиком вже досить давно і хто не боїться сильно так електорального удару. Ну, бо я думаю, що от, наприклад, ну, якісь із політиків, ну, наприклад, та ж (прізвище), вона вже має певну довіру в різних кругах, і, в принципі, ну, от наприклад, навіть ті, хто там в АТО був, ну, і ці території, бо вона працювала там багато. Якби вона в цей напрямок якимось

висловилися позитивно, ну, мені здається ці люди, які, можливо так, або не знають, як вони ставляться до ЛГБТ, або негативно, ну, вони б її послухали, ну, як авторитета, як лідера думок. І якось так: «Ну, може, в тому є і сенс». Ну, от але вона собі могла б це дозволити, і відповідно, я думаю, що за нею якась частина там партії могла також би собі це дозволяти. Ну, але взагалі це справа часу, от, ну, в порівнянні з фемінізмом і там, правами жінок, зараз ми організовували цей марш... І я просто в Луцьку, ну, живу вже ... з сімнадцятого року, перед тим же ж в Києві жила, родом я взагалі з, ну, Ратно, Волинська область. То не могла так сказати дуже чітко, ну, настроїв, ну, бо я тут не була в Революцію, до Революції, ну, бо це все таке, такі якісь індикатори, там зміни суспільства, хто як себе проявляв, ну, до, під час і після. Ну, то дівчата, які тут активістки і працюють і давно вже, ну, ще там з до революційних тих часів, ну, не знаю, з десятих років, кажуть, що теперішня ситуація з правами жінок, гендерною рівністю і словом «фемінізм» набагато все краще, ніж десять років тому. Що тоді говорити про це, працювати в цьому напрямку, ну, це була дуже велика хвиля коментів, хейтів, засуджень і так далі. Зараз ми провели марш, поперше, багато, ну, я була приємно здивована, ну, бо нас, організаторів, там п'ять людей. Ми там своїх привели, ну, по двоє, ну, нас п'ятнадцять. ... на око було шістдесят-сімдесят людей. І от спереду несли плакати наші, ті, що ми понамальовували, якісь дівчата. Я і кажу там своїм: «Дівчата, це ваші?». Ну, хтось там. «Не, це просто прийшли якісь там чи студентки, чи хто. І ми їм жали плакати, і вони несуть». О, кажу, прикольно. Ну, і так само інші якісь люди, це там по вулиці ми йшли. І в мене багато людей запитували: «Чи до вас на вулиці ніхто не циплявся?» Ну, томи коли на площі Театральній стояли, якийсь там мужик підійшов, щось запитав, ну, і то так, я не впевнена, що він був тверезий, ну тут так... Потім по всьому, по шляху, ніхто не циплявся. В соц. мережах було трошки розмов якихось, ну, таке, що нема що робити, що важливіші там якісь справи і так далі. І так само коментів пару штук, в ЗМІ ж вийшли матеріали, і там коменти. Я так почитала, подивилась, ну, їх мізер реально. І мої колеги сказали, що да, в порівнянні з попередніми роками, ну, це, це дуже мало. От там

за десять років ситуація в цьому питанні дуже змінилась. Так само, я думаю, якщо так повільно, легенько, потрошки... Ну, бо гендерна рівність, ну, так само я в цій сфері працюю вже з дев'ятого року. Раніше мені говорити на цю тему було, ну, то я заходила завжди з теми насильства над жінками. Ну, відверто. Бо не було ніякого тут розуміння, тут просто треба було якось, чим я займаюсь, пояснити людям абсолютно чужим там, ну, або родичам або ... Зараз я можу вже ширше говорити і про політичну... І я бачу, що люди розуміють, ну, є відгук. Але це ж багато говориться, ну, і на державному рівні там, і законодавство, і міжфракційн... об'єднання, і маса, маса програм державних, точніше, громадських і там благодійних різних організацій. І, ну, це останніх, ну, може, рік-два це вже включення гендерного компоненту у все. І воно вже має свій результат. Відповідно, якщо щось подібне буде відбуватися з темою ЛГБТ, виходячи з законодавства, з заяв політиків, з включення, ну, от зараз, в принципі, але все одно воно так легенько, собі організації це прописують, що ми толерантні, що ми дотримуємось... Але, воно так, ну, про гендерну дотримання оце більше звучить, а про недискримінаційне, ну, про інклюзію цю загальну там, ну, такі слова якісь обтічні є, але, ну, вже все одно якось потрошки, ну, тобто включати це питання, скрізь говорити. От в переліку, коли йде перелік вразливих категорій населення, коли перелічують, ну, просто там воно має звучати, воно буде людям просто на слуху.

І: Запам'ятовуватися.

Р: Так, ну, тому якось так з часом, от потрошки, потрошки працювати. Ну, і так само, мені здається, що оцей варіант говорити загалом про недискримінацію і толерантність, він багатьом людям трошки заходить. І якщо говорити так, що, ну, партії, мені здається, що собі можуть це дозволити. Багато партій, більшість, в принципі, про недискримінацію і толерантність, і якщо хтось десь скаже через кому, що це входить ЛГБТ, ну, воно вже прозвучить. А потім ще десь хтось скаже, ну отак.

І: Тобто комусь треба все ж таки почати сказати, говорити.

Р: Ну, так. Це треба просто включати, це...

I: Ну, і в цьому контексті в мене кілька питань взагалі залишилось. От наступне: Чи ви знаєте інші політичні партії в Україні, які виступають відкрито за ЛГБТ, або, ну, не супервідкрито, але підтримують ЛГБТ-спільноту і права?

I: Ну, я так сильно не стикалася з таким, ну, мені здається, що досить толерантними можуть бути «Голос». І, ну, в нас в місті є, це місцевий, суто Луцький, ну і Луцького району, був громадянський рух. Вони зареєстрували партію «Свідомі». Вони, ну, досить демократичні, і, ну, під час цього голосування за «Принцеса+принцеса», ну, вони нічого не висловлювалися, і частина з них там підтримала, але частина натисла «утриматися» або «проти». Ну, і так виглядає в плані..., що вони, може їм ця тема бути, ну, більш менш... Вони точно, ну, вони ж тільки створилися, вони там зубами вигризають той електорат, вони не будуть про це говорити, але самі по собі, як особистості, я бачу, що вони толерантні, ну, і вони ставляться дійсно толерантно без усякого там засудження. Ну, то не так просто обережно тримають там свою позицію, ну, таке вони собі, ну, не можуть дозволити там виступити. Але самі по собі вони...
I: Потенціал є, да?

R: Да, є потенціал.

I: Окей, а тоді політичні партії, які не підтримують, виступають проти ЛГБТ?

R: Ну, «Свобода» явно виступає проти. В нашій раді за «Свободою», і, ну, от ті, що мають сильний релігійний якби упор, ну, то це «За майбутнє», ну але вони ж говорити про всеукраїнський, там у них там слабенький рівень. Вони тут того, що (прізвище) аж родом з Волині і тут вони... В нас «Батьківщина» це теж підтримала, але на всеукраїнському рівні я щось не знаю, як вони себе проявляють.

I: «Батьківщина» підтримала що саме?

R: Ну, вилучення книжки. Ну, да, висловлювалася проти ЛГБТ. Мені здається, що якесь таке, ну, от це проросійське, патріархальне, оці всі партії «ОПЗЖ», ну, вони, я думаю, що вони і висловлюються. Ну, якщо не там публічно з Верховної Ради, то на своїх зустрічах в областях, в регіонах точно. Ну, бо в них сильний

тоже упор релігійний, і оцей проросійський і патріархальний. Ну, потім, ну, не знаю.

I: Я думаю, що, в принципі, в принципі, достатньо. Ну, я не знаю, наскільки у вас там, наприклад, існує чи є «Національний корпус» така партія.

P: Ну, є, але вони, я так їх не називаю, бо вони ж не партія.

I: Ну.

P: Це якийсь громадянський рух тоже. Чи, вони, може...

I: Зареєстровані вони вже, да.

P: А, зареєстровані, ну, да. Ну, то це ясно, але це якісь, ну, то можна говорити, що це всі відгалуження «Свободи»...які там всі радикальні. Ну, вони нацисти, вони все таке. Ну, їм хоч ЛГБТ, хоч темношкірі, хоч мусульмани. Ну, тут суцільна дискримінація, ну яке дискримінація, ненависть.

I: Да, скоріше ненависть. Так, ну, я тоді вам дякую дуже, ми закінчили з моїми питаннями. Я лише прошу уточнити єдине, скільки вам років, якщо це можливо.

P: Тридцять чотири.

I: Все, дякую тоді. І я вам дуже дякую за те, що приділили мені час. Окрім того, що мені було цікаво особисто, звичайно, і я сподіваюсь, що і робота вийде в мене також цікава, бо буде, що говорити і, звичайно, і зі «Свободою», сподіваюсь, і з «Нац. корпусом», і з усіма.

P: Не знаю, успіхів вам.

I: Скажіть, будь ласка, ваш вік і досвід у політиці.

P: 34 роки і досвід 6 років у партії.

I: Дякую, на все добре.

ДОДАТОК Д. Таблиця 3. Кодування інтерв'ю

Код	Чинники впливу	Сфери впливу	Основні детермінанти	Додаткові детермінанти
Імідж партії	Ідеологічна позиція партії	Важливість тематик, які піднімаються на рівні партій	Традиційні важливі теми для суспільства	

		Дискредитація	Використання «суперечливих тем» з метою впливу на політичну силу	
	Лідерство у партії	Існування зон впливу	Особисте ставлення, «ментальність»	
Електоральна підтримка	Ставлення електорату, що голосує за партію до ЛГБТ	Відсутність запиту від суспільства щодо підтримки ЛГБТ	Портрет виборця політичної партії чи сили	Відсутність політичної культури в Україні
		Ситуативне голосування у політичних партіях та силах	Ставлення потенційного виборця до ЛГБТ	
Популізм	Ігнорування прав людини, як важливої сфери у політиці	Відсутність орієнтацій на повістку прав людини в цілому	Відсутність політичних ідеологій у політичних партіях та політичних силах	Олігархічна основа формування політичних партій та політичних сил
		Відсутність знань та розуміння контексту прав людини		